

Utredningsmodellen ”EN VARAKTIG RELATION”

*Familjehemsföräldrars och
familjehemssekreterares erfarenheter*

Berith Josefsson och Ingrid Höjer, juni 2024

KOMMUNAL UTVECKLING
JÖNKÖPINGS LÄN

FÖRORD

Denna studie har gjorts på uppdrag av Kommunal utveckling, Region Jönköpings län. Bakgrunden är ett utvecklingsarbete som påbörjades 2019 med syftet att få till stånd ett enhetligt och kvalitativt bra sätt att utreda familjehem i länets 13 kommuner. Det ledde fram till ett beslut 2020 att implementera en relativt ny utredningsmodell i Sverige, En Varaktig Relation. Det är en modell som används allmänt i Storbritannien där grundstrukturen går under namnet Form F. Modellen har översatts och anpassats till svenska förhållanden av Samkrafter AB, som också erbjuder utbildning som enda aktör i Sverige.

Modellen implementerades under 2021 och samtidigt bildades ett regionalt och ett nationellt nätverk för att stödja införandet och utveckla modellen. Efter tre år bedömdes tiden vara mogen för en uppföljande studie, som har genomförts av Berith Josefsson och Ingrid Höjer. Berith Josefsson har en bakgrund inom barn- och ungdomsvården, från kommunal, regional och nationell nivå (Socialstyrelsen och Socialdepartementet) och är för närvarande timanställd som utvecklingsledare vid Kommunal utveckling. Ingrid Höjer är seniorprofessor vid Göteborgs Universitet och har lång erfarenhet av familjehemsvården, i början av karriären som familjehemssekreterare och därefter som forskare.

Berith Josefsson har varit huvudförfattare till rapporten men båda står bakom innehållet. Utvecklingsledare Camilla Lilja, som ansvarar för det regionala nätverket kring En Varaktig Relation, har på olika sätt bistått i genomförandet av studien.

Vi vill tacka alla som har bidragit med sina erfarenheter och rikta ett särskilt tack till de familjehemsföräldrar som möjliggjort studien.

Angelica Florin

Utvecklingschef

Kommunal utveckling, Region Jönköpings län

INNEHÅLL

INLEDNING	5
UTREDNING AV PRESUMTIVA FAMILJEHEM	5
Styrning och vägledning	5
Internationell forskning om utredningsprocessen	7
Utredningsmodeller i Sverige	8
UTVECKLINGARBETE I JÖNKÖPINGS LÄN	12
STUDIENS SYFTE OCH GENOMFÖRANDE	16
RESULTAT	18
Familjehemsföräldrarnas röster	18
Fokusgrupp med familjehemssekreterare	29
Intervju med Samkrafter	35
DISKUSSION	39
SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	44
REFERENSER	45
Juli 2025.....	48
Tillägg till den uppföljande studien.....	48
Revideringen i korthet	48
Den nya dispositionen av metodboken	48

INLEDNING

Det finns flera begrepp för att beskriva utredningen av presumtiva familjehem såsom intervju, metod, program och modell. Vi har valt att använda begreppet modell eftersom det innehåller flera olika moment. Det ska också inledningsvis tydliggöras att med familjehem avses i denna rapport även jourhem och nätverkshem.

Studien inleds med en beskrivning av de rättsliga ramarna. Socialstyrelsen har tagit fram föreskrifter och bedömningsinstrument för utredning av presumtiva familjehem, men har lämnat åt kommunerna att välja intervjumodell för att systematiskt hämta in den information som föreskrivs i författningen.

I bakgrunden beskrivs också de modeller som varit förhärskande i Sverige sedan 1970-talet, Kälvesten och PRIDE. Olika lokala varianter av dessa har uppstått. De tillämpas inte alltid enligt manualen och det finns inte längre någon offentlig förvaltare som tillhandahåller material och utbildning. Kommunerna i Jönköpings län ansåg situationen otillfredsställande och ville komma fram till ett enhetligt sätt att utreda familjehem som uppfyllde vissa kriterier. Utvecklingsarbetet i Jönköpings län och implementeringen av det nya arbetssättet beskrivs i bakgrunden tillsammans med presentationen av En Varaktig Relation (EnVar). Denna uppföljande studie syftar till att dokumentera erfarenheter som har gjorts av utredningar enligt EnVar sedan 2021 ur olika perspektiv

UTREDNING AV PRESUMTIVA FAMILJEHEM

Styrning och vägledning

Sedan mer än hundra år tillbaka har det funnits en bestämmelse om att familjer som vill ta emot barn i sina hem ska utredas, dvs. granskas och bedömas vara lämpliga för uppgiften. Men vad som har avsetts med lämplighet har hela tiden varit en tolkningsfråga och förslag i olika utredningar om att ange grundläggande kriterier har inte hörtsammats.¹ Först som ett resultat av uppmärksamheten kring de många vanvårdade barnen bakåt i tiden, och att det kunde visas att övergrepp förekom även i vår tid, kom utredningar av familjehem och jourhem att regleras.² Socialstyrelsen tog även fram ett utbildningsmaterial för familjehem och annat stödmaterial.

Initial bedömning

Bedömningen av ett presumtivt familjehem innehåller flera steg. Det första steget innebär en initial bedömning av hemmets förutsättningar att bli ett välfungerande familjehem. Socialstyrelsen har tagit fram en metod för att systematiskt hämta in sådan information om den aktuella familjen, BRA-fam. Materialet består av ett instrument (formulär som sökanden

¹ Bl.a. SOU 2005:81, del 1, s.30.

² SOU 2011:9, s. 277. Betänkandet resulterade i ett regeringsuppdrag till Socialstyrelsen om att ta fram ett program för trygg och säker vård i familjehem och hem för vård eller boende.

fyller i), en bedömningsmall och en manual. Syftet med instrumentet är att i ett tidigt skede upptäcka allvarliga risker som ifrågasätter familjens lämplighet, men också identifiera resurser. När de sökande fyller i formuläret får de också en inblick i vad ett uppdrag innebär och vilka förväntningar socialtjänsten har på ett familjehem. Förutom praktikers erfarenhet och kunskap bygger materialet till stor del på utvecklingsteori för att förstå placerade barns behov samt kunskap om risk- och skyddsfaktorer som kan kopplas till de presumtiva familjehemsföräldrarna. En stor del av forskningen om barn i familjehem handlar om äldre barn, vilket medför att dessa risk- och skyddsfaktorer ofta gäller tonåringar.³

Socialstyrelsens föreskrifter om utredning av familjehem

Det andra steget i bedömningen av presumtiva familjehem är familjehemsutredningen, som både är en process och ett dokument, ett beslutsunderlag. Socialstyrelsen har tagit fram föreskrifter och allmänna råd som ger såväl styrning som vägledning.⁴ En familjehemsutredning ska omfatta intervjuer, hembesök och referenstagning. Referenser ska begäras från minst två av varandra oberoende personer. Socialstyrelsen rekommenderar att referenser begärs både från närstående och personer som i sin yrkesutövning har kännedom om personen. Om utredningen avser två tilltänkta familjehemsföräldrar ska dessa intervjuas både var för sig och tillsammans. Enligt socialtjänstförordningen är kontroll i polisens misstanke- och belastningsregister obligatorisk.⁵ Även kontroll i socialregistret i den egna kommunen ska göras. Socialstyrelsen rekommenderar därutöver att uppgifter, med samtycke, hämtas in från socialnämnden i den kommun eller de kommuner där sökanden har varit bosatt under de senaste fem åren samt från Kronofogden och Försäkringskassan.

Utredningen ska särskilt uppmärksamma förekomsten av våld mot närstående, annan brottslighet, missbruk eller andra omständigheter i det tilltänkta familjehemmet som kan äventyra ett barns eller en ung persons trygghet och säkerhet.

Utredningen av hemmets lämplighet ska omfatta uppgifter om

- familjens sammansättning, bakgrund, livssituation och levnadsvanor,
- boende och närmiljö,
- personliga förutsättningar, egenskaper och omsorgsförmåga och
- inställning till uppdraget.

I Allmänna råd till föreskrifterna finns vägledning om vad som bör beaktas inom dessa fyra områden, såsom tid och engagemang för uppdraget, en stabil social situation, goda inbördes relationer och tillgång till ett stödjande nätverk m.m. I utredningen bör även beaktas vilken inställning barnen som redan bor i familjehemmet har till att andra barn eller unga placeras i deras familj.

Bedömningsmetoder som Socialstyrelsen erbjuder

³ Socialstyrelsen (2014), s. 10 f.

⁴ SOSFS 2012:11, kap. 4 och 5.

⁵ 5 kap. 1 b § SoF

Socialstyrelsen förordar ingen bestämd intervjumetod men erbjuder, förutom BRA-fam, bedömningsmetoden Familjehemsvinjetter, som kan användas i utredningen.⁶ Metoden kommer från USA, men är anpassad till svenska förhållanden och svensk lagstiftning. Det finns tre olika intervjuer att välja mellan och valet av intervju görs av utredaren.

Huvudkomponenten i intervjun är vinjetterna, dvs. korta beskrivningar av realistiska situationer som kan inträffa i ett familjehem. Vinjetterna täcker in nio kompetensområden som utgår från barns vård- och omsorgsbehov:

1. Erbjud barn en trygg och säker miljö.
2. Erbjud barn en vårdande miljö.
3. Möta barns fysiska och psykiska behov.
4. Stödja barns utveckling.
5. Stödja relationer som är avsedda att bestå livet ut.
6. Hantera förlust.
7. Hantera de krav som ställs i samband med uppdraget, både för enskilda individer i familjen och för familjen som helhet.
8. Stödja relationen mellan barnet och ursprungsfamiljen.
9. Samarbeta med övriga i teamet runt barnet och i familjehemsvården.

Svaren ligger till grund för att bedöma om familjen är lämplig för ett uppdrag. Den tilltänkta familjehemsföräldern ska också kunna reflektera över föräldraförmåga, känslor, egna resurser och behov av stöd inför det kommande uppdraget. Intervjusvaren sammanställs med hjälp av en bedömningsguide som utgår ifrån de nio kompetensområdena.

Internationell forskning om utredningsprocessen

Nikki Luke och Judy Sebba genomförde 2013 en forskningsöversikt med syftet att undersöka vilka instrument och metoder som används vid utredningar av familjehem samt i vilken utsträckning de kunde anses bidra till att familjehemsplaceringarna föll väl ut. Totalt omfattade forskningsöversikten 25 publikationer. Ett av resultaten från forskningsöversikten var att det är svårt att koppla utfall av familjehemsplaceringar till själva rekryteringsprocessen. Författarna menade att det inte var möjligt att urskilja ett sådant samband men ansåg ändå att det var viktigt att kommunerna genomförde relevanta utredningar av presumtiva familjehem.⁷

I en omfattande undersökning från 2005 fann Sinclair et al.⁸ att i de fall då familjehemsföräldrar var engagerade i barnet, kunde acceptera barnets problem och hade en förmåga att förstå barnets perspektiv, föll också placeringarna väl ut och sammanbrott av placeringar hände mera sällan. Enligt Buehler et al (2006) kan olika typer av standardiserade instrument utgöra en god grund för utredningar av familjehem, som ett komplement till bedömningar som görs av socialarbetare och andra professionella. Standardiserade instrument kan också underlätta matchningsprocessen mellan barn och familjehemsföräldrar och hjälpa familjehemssekreterare att ge familjehemsföräldrar adekvat information och relevant

⁶ Socialstyrelsen (2020)

⁷ Luke, N. & Sebba, J. (2013)

⁸ Sinclair, I., Wilson, K. and Gibbs, I. (2005)

utbildning.⁹ Dock menade Luke & Sebba (2013) att de utredningsinstrument som har utvecklats i Storbritannien under de senaste decennierna inte använt sig av den kunskap som genererades genom den stora undersökning som Sinclair et al. genomförde 2005 vad gäller önskvärda egenskaper hos presumtiva familjehemsföräldrar. Se ovan. De instrument som hittills har använts har mera utgått från nationella och lokala manualer samt från kunskapen hos erfarna praktiker.

Vad som karaktäriserar en väl utformad utredningsprocess är enligt Buehler et al. 2006 bl.a. att göra det möjligt för presumtiva familjehemsföräldrar att reflektera över sin förmåga att fostra och leva med barn liksom över uppdraget som familjehem. Utredningsprocessen ska också tillföra information om familjehemmet, både genom information från registerutdrag och från referenter. Vidare bör utredningen ge kunskap om vilket stöd, vilken utbildning och information familjehemsföräldrarna behöver för att kunna genomföra en så bra matchning som möjligt mellan placerade barn och familjehemsföräldrar.

Luke & Sebba (2013) fann att de standardiserade instrument som används som verktyg i utredningsprocessen kan hjälpa till att identifiera familjehemsföräldrars lämplighet för uppdraget. Men det är inte tillräckligt att endast använda standardiserade instrument för att godkänna eller underkänna familjehemsföräldrar. Det behövs också en mera övergripande bild av familjehemsföräldrarnas styrkor och svagheter.

Vidare visar forskningen (Buehler et al. 2006, Adcock 2010¹⁰) att lyckade placeringar i familjehem inte bara beror på hur utredningen av familjehemsföräldrar genomförs utan till stor del också på hur socialtjänsten kan samarbeta med familjehemsföräldrarna. Relationen mellan den utredande verksamheten och de presumtiva familjehemsföräldrarna är av stor betydelse. Då familjehemsföräldrar känner sig uppskattade och respekterade samt får tillgång till god information om vad en placering innebär är det större chans att de lyckas med sitt uppdrag. Känslan av att vara delaktig – som en medlem i ett lag som arbetar mot samma mål – är av stor betydelse för att placeringen ska bli en god erfarenhet, både för familjehemsföräldrar och de barn och unga som flyttar in i familjehemmet.

Utredningsmodeller i Sverige

De två mest etablerade utredningsmodellerna i Sverige, PRIDE och Kälvesten, har beskrivits och analyserats av Bodil Rasmusson och Margareta Regné.¹¹ Båda modellerna började formuleras under 1970-talet pga. uppmärksammade brister i samhällsvården, Kälvesten i Sverige och PRIDE i USA. De är manualbaserade och exempel på metodutveckling där professionen har spelat en stor roll. Författarna konstaterade att Socialstyrelsen, Allmänna Barnhuset och Svenska Kommunförbundet¹² från 1980-talet och fram till slutet av 1990-talet

⁹ Buehler, C., Orme, J. G., Cuddeback, G. S., Le Prohn, N. and Cox, M. E. (2006)

¹⁰ Adcock, M. (2010)

¹¹ Rasmusson, B. & Regner M. (2013)

¹² Numera Sveriges Kommuner och Regioner

var viktiga aktörer vid den inledande implementeringen av båda modellerna i Sverige. Därefter överlämnades det huvudsakliga ansvaret för familjehemsvården till kommuner och privata aktörer. Författarna förespår att styrning av familjehemsvården skulle komma att öka framöver till följd av förslag i statliga utredningar och uppdrag till Socialstyrelsen, vilket kom att infrias.

Rasmusson & Regnér konstaterade utifrån enkätsvar att kommunerna ofta använder sig av modifieringar av Kälvesten och PRIDE och kompletterar med andra frågeformulär. Deras slutsatser om både modellerna var att de är komplexa, omfattande och tidskrävande att fullt ut tillämpa i praktiken. De ställer stora krav på utövarna liksom på tillgången till resurser och mandat för att fullgöra uppgiften. Båda modellerna har efterhand utvecklats till beprövad erfarenhet och ger handlingsutrymme för flexibilitet och kreativitet inom vissa ramar.¹³

Sundell, K. & Thunell, M. (1997) försökte utvärdera PRIDE och Kälvesten, men kunde inte identifiera några påverkansfaktorer på barnen som kunde hänföras till användningen av en viss utredningsmodell. Resultaten visar på svårigheter att utvärdera samband mellan sättet att utreda och utfallet av vården för enskilda barn.¹⁴

PRIDE

PRIDE står för Parent Resources for Information, Developement and Education. Professor Eileen Mayers Pasztor i USA har, både utifrån personliga och professionella erfarenheter, varit drivande bakom skapandet och spridningen av PRIDE-modellen. Utgångspunkten var en sammanställning av fosterföräldrars och professionellas uppfattning om vad som är viktiga färdigheter för fosterföräldrar. Konceptet utvecklades senare genom synpunkter och förslag från 150 socialarbetare, fosterföräldrar och adoptivföräldrar samt barnavårdsorganisationerna Casey Family Programs och San Felipe Humanitarian Alliance. De teoretiska grunderna hämtades från system- och rollteori, anknytningsteori och forskning om separationer, barns utveckling och behov.¹⁵

I början av 1990-talet fick PRIDE stor internationell spridning och togs bl.a. till Sverige. PRIDE bygger på en kombination av utredning och utbildning av familjehemsföräldrar. Utbildningen är manualbaserad, sker i grupp (6-10 familjer) och leds av två personer, en socialarbetare och en familjehemsförälder, som genomgått särskild utbildning för uppdraget. Under tiden utbildningen pågår genomförs en utredning som bl.a. innebär att de presumtiva familjehemsföräldrarna mellan utbildningstillfällena svarar på frågor i en s.k. Livsbok. Frågorna relaterar till det tema som avhandlats under det aktuella utbildningspasset och utbildningsledarna läser svaren som en förberedelse inför de hembesök som ska genomföras regelbundet och parallellt med utbildningen. Vid hembesöken går man igenom och reflekterar kring materialet tillsammans. Bedömningen av en familjs förutsättningar att ta emot ett barn ska ske genom ömsesidig dialog utifrån de fem kompetenserna:

- Vårda och fostra barn
- Möta barns utvecklingsbehov och hantera störningar i utvecklingen

¹³ Rasmusson, B. & Regnér, M. (2013) s. 326 f.

¹⁴ Refereras i A.a. s. 136

¹⁵ A.a. s. 130 ff.

- Stödja relationerna mellan barn och deras familjer
- Ge barn tillgång till trygga och utvecklande relationer avsedda att bestå livet ut
- Arbeta som medlem i ett professionellt team

Både utbildningen och Livsboken tar sin utgångspunkt i dessa kompetenser.¹⁶

Det finns inga systematiska utvärderingar av programmet som helhet, endast några uppföljande studier av utbildningsdelen i olika länder. Rasmusson & Regnér menar att PRIDE-modellen vilar på vedertagna kunskaper om barns utveckling och behov och därtill erfarenhetskunskap om vad familjehemsföräldrar behöver kunna samt vad som karaktäriserar ett bra familjehem. De efterlyser emellertid dokumentation av de vetenskapliga grunderna och anser att teamarbetet och idealen som öppenhet, jämställdhet och ömsesidighet i bedömningar och beslut framstår som kritiska punkter i utredningsdelen.¹⁷

Kälvesten

Följande beskrivning av Kälvesten har hämtats från Rasmussons & Regnérs genomgång och Socialstyrelsens Metodguide för socialt arbete.¹⁸ Anna-Lisa Kälvesten och Graziela Meldahl skrev 1982 boken "Familjepsykologi" som manual och kunskapsunderlag för utredningar av familjer. Ursprungligen användes materialet för utredning av barns biologiska familjer men ansågs även användbar vid utredning av familjehem. Modellen grundar sig i ett antal svenska studier där Kälvesten varit en av forskarna, bl.a. "222 Stockholmspojkar" (1964), "217 Stockholmsfamiljer" (1972) och "40 Fosterfamiljer med Skåbarn" (1974). Modellen spreds i samarbete mellan forskare och praktiker.

Kälvestenmodellen har en tydlig fasindelning: Initial kontaktfas (per telefon), orienteringsfas med två hembesök (ett med hela familjen, ett där samtal med barnen ingår), intervjufas, uppföljning med utomstående tolkare och teamet, återföring och beslut angående lämpligheten i samråd med teamet. Två socialsekreterare behövs i flertalet moment. Föräldrarna intervjuas var för sig, om möjligt samtidigt. Hembesöken ska vara långa, 3 – 4 tim. En del av intervjun är anamnesisk och en del rör individens nuvarande relationer. Modellen baseras på objektrelationsteori, anknytningsteori och utvecklingspsykologi. Den utgår från ett tregenerationsperspektiv där relationen till föräldrarna antas påverka ens eget föräldraskap. Intervjun är semistrukturerad med både öppna och slutna frågor samt graderingsfrågor där svaren antecknas ordagrant. Svaren kategoriseras sedan i 13 områden: kulturkonflikt, social isolering, social degradering, försörjning, hemmet, sprit-kriminalitet, barnproblem, kroppslig sjukdom, psykiskt sjuklig, äktenskaplig disharmoni, sexuell disharmoni, konflikt och relationsstörning.

Grundläggande tankegångar i intervjun är att mäta och tolka följande:

1. Familjens funktionsnivå
2. Uppfostringstyp som handlar om balansen mellan omsorg och krav.

¹⁶ A.a. s. 139 f.

¹⁷ A.a. s. 155 f.

¹⁸ <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evidensbaserad-praktik/metodguiden/>

3. Make-relationen som klassificeras utifrån behovskopplingstyp. Klassificeringen är ett sätt att tolka drivkraften bakom parets mönster för givande och tagande av emotionella behov, relaterade till närhet och avstånd.
 - Öppen dependens
 - Lösning av dependensbehovet på realitetsnivå, dvs. makarna går inte med otillfredsställda krav eller omöjliga drömmar om vad partnern eller barnen skulle ge dem.
 - Neurotisk behovskoppling ("lösning" av dependensbehovet på försvarsnivå). Risker att bli sviken ligger under denna lösning.

I Kälvestenmodellen är tolkningen en viktig del av utredningsprocessen. Svaren på intervjuerna tolkas av en person utbildad i metodiken och som inte själv genomfört intervjun eller är beroende av resultatet. Socialsekreteraren som har ansvar för det barn som ska placeras kan vara med på tolkningen och presentera barnet och familjen. Under tolkningen går man igenom intervjun genom att läsa både frågor och svar ordagrant. Under tiden ritas tolkaren en familjekarta över tre generationer, där de olika personernas egenskaper och relationer bedöms. Tolkaren och intervjuerna gör en bedömning av familjens uppfostringstyp i förhållande till befintliga barn i familjen, vilket beskrivs genom balansen mellan omsorg och krav. Även maktrelationen bedöms liksom behovskopplingen i familjens relationer gällande givande och tagande samt närhet och självständighet (se ovan). Alla uppgifter sammanställs sedan för att återkopplas till familjen.

Rasmusson & Regnér anser att Kälvestenmodellen (syftar på den gamla) är en genomtänkt forskningsbaserad modell på svensk grund. Det är en metod som innebär en växelverkan mellan bundna, systematiska moment och socialarbetares bedömningar, både självständiga och kollegiala.

Nya Kälvesten

Beskrivningen av Nya Kälvesten baseras på Socialstyrelsens Metodguide för socialt arbete och Nya Kälvestens hemsida. År 2011 utvecklade Ilona Déry Tegnér och Ulla Fridsjö Nya Kälvestenintervjun och har copyright på materialet. Förändringarna av "gamla" Kälvesten motiverades av att metoden skulle anpassas till Socialstyrelsens bedömningsinstrument BRA-fam och Barns behov i centrum (BBIC).¹⁹ Socialstyrelsen beskriver metoden på följande sätt i sammandrag:

Nya Kälvestenintervjun bygger på teorier om affekt, anknytning och mentalisering och syftar till att analysera om personerna har "ett överskott av känslomässig tillgänglighet och ett reflekterande sinnelag". Det innebär i praktiken att undersöka om familjen förmår upprätthålla relationen med barnet eller ungdomen, om de klarar av påfrestningar, exempelvis konflikthantering, och om det blivande familjehemmet har en egen förmåga till reflektion.

¹⁹ <https://nyakalvestenmetoden.se>

Nya Kälvestenintervjun genomförs enligt ett fastställt intervjuformulär. Föräldrarna intervjuas var för sig, helst samtidigt. Det finns två versioner av formulär att välja mellan, antingen 143 frågor (ursprungsversionen) eller 127 frågor (bearbetad version). Intervjuformuläret innehåller både slutna och öppna frågor och till några ingår även självskattningar. Intervjuaren ställer formulärets alla frågor men inga följdfrågor. Om det blivande familjehemmet består av ett par intervjuas de var för sig och vid samma tidpunkt. Intervjuarna ställer frågorna på exakt samma sätt för att inte påverka hur personen berättar sin historia.

För att få använda Nya Kälvestenintervjun ska man ha genomgått utbildning av någon av de två personer som har copyright på materialet. Utbildningen innehåller en teoridel (cirka två dagar) och en praktisk del på tre dagar. I den praktiska delen analyseras deltagarnas intervjuer som genomförts på arbetsplatsen mellan de båda kursavsnitten.

Den person som genomför analyserna (tolkningen) ska vara certifierad för att analysera Nya Kälvestenintervjun. Förutom grundexamen som socionom eller psykolog ska de ha kvalificerade vidareutbildningar och lång yrkeserfarenhet. Analyspersonerna träffas två gånger per år för en så kallad recertifiering och vidareutbildning.

För såväl gamla som Nya Kälvesten har Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) "identifierat en vetenskaplig kunskapslucka. Fler primärstudier krävs för att undersöka utfallet för familjehemsföräldrarna föräldraförmåga och psykiska hälsa (t.ex. stress) och så vidare."

UTVECKLINGARBETE I JÖNKÖPINGS LÄN

I Jönköpings län, med 13 kommuner, påbörjades 2019 ett arbete för att utveckla ett enhetligt och kvalitativt bra sätt att utreda familjehem och jourhem. En arbetsgrupp bildades under ledning av utvecklingsledare Berith Josefsson, Kommunal utveckling, Region Jönköpings län.

I Jönköpings län finns en enhet, Familjehemsresursen, som rekryterar familjehem och gör den initiala bedömningen. 12 av 13 kommuner är anslutna till Familjehemsresursen. Enheten använder sig bl.a. av BRA-fam och hämtar även in uppgifter från polisens misstanke- och belastningsregister samt socialregistret. Om familjen efter denna första bedömning anses ha förutsättningar för uppdrag som familjehem matchas den till en kommun som har anmält behov av ett hem. Arbetsgruppen fokuserade på den utredning av de presumtiva familjehemsföräldrarna som därefter görs av den aktuella kommunen.

Arbetsgruppen gjorde inledningsvis en kartläggning av vilka arbetssätt som förekom i kommunerna. Inventeringen visade att en av kommunerna använde sig av PRIDE, men det vanligaste var att man använde sig av varianter av gamla Kälvesten. Det förekom även andra intervjuformulär som inte direkt var framtagna för att utreda presumtiva familjehem.

För- och nackdelar med de olika metoderna listades och även vilka förutsättningar som fanns för att de skulle kunna tillämpas korrekt. Det fanns konsensus kring att grundtankarna i PRIDE var tilltalande men att rekrytering i form av utbildning i grupp parallellt med utredning skulle kräva samordning på länsnivå och var oförenlig med nuvarande uppdrag för Familjehemsresursen. Ett sådant arbetssätt bygger på att man kan utreda i god tid och skapa

en "bank" av utredda familjehem. Numera utreder man pga. bristen på familjehem vanligtvis direkt för ett specifikt barn. Ett annat problem med PRIDE var att den nationella förvaltningen av hade upphört

Kälvesten, med sin psykodynamiska grundsyn, ansågs inte relevant i ett socialtjänstperspektiv. Hälften av frågorna handlar om paret förhistoria och antalet närmast relationen till partnern. Så gott som inga frågor fokuserar på placerade barns behov och uppdraget som familjehem. Intervjumetodiken i Nya Kälvesten, där t.ex. inga följdfrågor får ställas, ansågs inte heller ändamålsenlig.

Diskussionen ledde fram till följande krav på en framtida utredningsmetod:

- Ge underlag för bedömning enligt gällande regelverk.
- Bygga på kunskap och beprövad erfarenhet.
- Stimulera delaktighet och öppenhet; ge en grund för fortsatt samarbete.
- Vara praktiskt genomförbar i alla kommuner och hållbar över tid.
- Finnas förvaltning på nationell nivå (tillgång till utbildning och stödmaterial).
- Kunna anpassas till olika situationer (redan utredda, släktingar etc.).
- Lita till de professionellas kompetens att göra analysen.

Så här långt i processen bedömde såväl arbetsgruppen som cheferna för barn- och ungdomsvården att det mesta talade för att ta fram ett eget material. Emellertid hade arbetsgruppen upptäckt och ville först titta närmare på en engelsk modell, En Varaktig Relation (EnVar). Se beskrivning nedan. Tre personer, varav två från arbetsgruppen, gick en pilotutbildning våren 2020. Innehållet återfördes till arbetsgruppen, som ansåg att mycket talade för att denna modell svarade mot kraven som ställts upp. Några viktiga fördelar var att modellen bygger på

- en systemteoretisk grundsyn som passar väl inom socialtjänsten,
- ett processinriktat förhållningssätt,
- öppna frågor som uppmuntrar reflektion och innebär ett lärande samt
- en frihet att kombinera med andra verktyg.

Det som tilltalade arbetsgruppen, och även ansvariga chefer, var vidare att EnVar inte krävde licens eller någon extern resurs vid bedömningen och att det fanns en förvaltare av materialet på nationell nivå. Det fanns emellertid också vissa farhågor, framförallt tidsåtgången, eftersom frågebatteriet är omfattande, och att metoden var relativt oprövad i Sverige.

Barn- och ungdomscheferna i länet beslutade samlat hösten 2020 att kommunerna successivt skulle övergå till att utreda enligt En Varaktig Relation. Uppdragsutbildning av familjehemssekreterarna påbörjades våren 2021 genom Samkrafter AB och under hösten samma år startades ett metodnätverk i länet för att stödja implementeringen. Även en nationell styr- och metodgrupp bildades i början av 2021, under ledning av Samkrafter AB,

där representanter från länet och Kommunal utveckling ingår. Denna grupp har som syfte att utveckla metoden, värna metodtrohet och tillförsäkra förvaltning över tid. Ett nyhetsbrev ska ges ut med viss regelbundenhet till de som har genomgått utbildningen.

En Varaktig Relation (EnVar)

En Varaktig Relation bygger på "The Prospective Foster Carer/s Report (Form F)", som är standardverktyget i Storbritannien för utredning av presumtiva familjehemsföräldrar.²⁰ Det har tagits fram av organisationen BAAF, British Association for Adoption and Fostering, den ledande organisationen för yrkesverksamma och myndigheter som ansvarar för adoption och familjehemsvård i Storbritannien. BAAF har senare gått samman med en annan organisation och bildat CoramBAAF. Det förekommer vissa varianter av formuläret i Wales och Skottland men innehållet är i huvudsak likalydande. Christoffer Smitz Nilsson, Mirjam Johansson och Tobias Berg, som utgör Samkrafter AB, utbildade sig på eget initiativ i England 2017 och fick tillåtelse att översätta relevanta delar av Form F och ett stödmaterial.²¹

Utredningsprocessen i Storbritannien skiljer sig från den svenska genom att man där alltid utreder presumtiva familjehems allmänna lämplighet och att familjen måste ha ett generellt godkännande för att få ta emot barn. Godkända familjehem följs sedan upp årligen genom att en oberoende person gör en mindre utredning som inbegriper kontroller och aktuella referenser. De svenska föreskrifterna har också en struktur med allmän lämplighet och matchning, men vi uppfattar att flertalet familjehem numera utreds utifrån ett specifikt barn vilket kan skapa en viss tidspress. Den stora skillnaden mellan länderna är också att det i Sverige inte utfärdas något generellt godkännande. Enligt vår svenska lagstiftning måste familjen utredas inför varje placering, såvida man inte har tillgång till en aktuell utredning från den egna kommunen eller en annan kommun. Man kan ta vara på konsulentverksamhetens information om familjen, men deras underlag för rekrytering gäller inte som utredning i lagens mening. Det gör att familjer kan komma att utredas flera gånger, med varierande omfattning och kvalitet. Dessa skillnader ska man ha i åtanke för att förstå Form F:s omfattning.

Vid digitalt möte med personal inom CoramBAAF, som arbetar med Form F, framkommer att man har gjort en revidering som för närvarande testas. Bl.a. innebär revideringen att man ser över upprepningar och lägger större tonvikt vid kompetenser för att tillgodose barns behov. De sökandes bakgrundshistoria har tonats ner och har framförallt betydelse för hur den kan säga något om personens kunskap om och förmåga att tillgodose barns behov.

Enligt EnVar inhämtas som första steg grundläggande information om de presumtiva familjehemsföräldrarna, som inbegriper hembesök och registerkontroller, för att klargöra om en utredning alls är möjlig att inleda. I den svenska översättningen hänvisas till Socialstyrelsens BRA-fam som ett bra verktyg för att tidigt identifiera familjer som kan komma att bedömas som olämpliga.

²⁰ Luke, N. & Sebba, J. (2013)

²¹ Chapman, R. (2009, senaste upplagan 2021).

Förhållningssättet i EnVar är en viktig del av modellen - det ska präglas av öppenhet, dialog och delaktighet. Frågorna är fördelade på tre områden med sammanlagt 14 kapitel:

- Motiv, förväntningar och inställning till samarbete
- Personliga förutsättningar och egenskaper
- Omsorgsförmågor och inkludering

Vart och ett av kapitlen inleds med en introduktion till området och instruktion om huruvida frågorna lämpligtvis ställs individuellt (medan den andre i ett par lyssnar) eller till ett par gemensamt. Utredaren uppmanas att ställa följdfrågor och få till stånd en dialog. Frågorna är framförallt öppna, ofta hypotetiska, och uppmuntrar till eftertanke och reflektion. De syftar också till att förbereda för ett kommande uppdrag.

Analys görs fortlöpande efter varje område för att, med hjälp av ett antal s.k. analysfrågor, identifiera styrkor och sårbarhetsfaktorer. Analysen återkopplas kontinuerligt till familjen, som får möjlighet att bekräfta eller bemöta. För att underlätta bedömningen kring vad som är relevant och inte, uppmanas utredaren att genom hela processen ha med sig mantrat "Hur påverkar det förmågan att ta hand om ett placerat barn?"

Efter de tre intervjuområdena i metodstödet följer frågor som kan användas vid referenstagningen. Valet av referenser styrs av utredaren utifrån vilka uppgifter som behöver verifieras. Utredningen innehåller också ett flertal kontroller, inte bara de som följer av Socialstyrelsens föreskrifter utan även sådana som är specifika för EnVar. Det handlar om hur de sökanden hanterar sociala medier, sin ekonomi och hemmets säkerhet.

Utredningen avslutas med en sammanfattning av det centrala som framkommit och en samlad bedömning grundad på analyserna inom respektive intervjuområde. Metodstödet innehåller också ett antal bilagor som stödjer processen: Nätverkskarta och genogram, tidsplan för utredningen, miljö och säkerhet i hemmet samt hälsodeklaration.

Implementeringen i länet

Kommunerna har varit representerade i ett metodnätverk som träffats två gånger per termin sedan hösten 2021. Minnesanteckningarna från nätverksmötena och fokusgruppsintervjun ger stöd för att metoden är fullt ut implementerad i kommunerna med några få undantag. För att så många röster som möjligt ska komma till tals görs en sammanfattning av de frågor som diskuterats på dessa nätverksmöten (åtta till antalet) under tre år.

Motivationen att använda EnVar har hela tiden varit hög och implementeringen har, enligt minnesanteckningarna, gått smidigt i alla de kommuner som varit representerade i nätverket (11 av 13). Det man uppskattar med EnVar är att

- man verkligen lär känna familjen,
- det placerade barnet är i fokus,
- frågorna belyser familjernas förmåga att mentalisera,
- utredningen "skriver sig själv" tack vare den fortlöpande analysen,
- utredningen innebär ett lärande för familjen,
- man som utredare "äger" referenstagningen och

- kontrollerna ingår naturligt.

Tidigt identifierades vilka frågor man ville prioritera i nätverket. Framförallt ville man ha tips från varandra på tidsbesparande strategier. Omfattningen, särskilt de många frågorna, var nämligen en stor utmaning, särskilt med tanke på att många familjer är utredda tidigare. Inte sällan kan barnet behöva placeras innan utredningen är slutförd och det finns en tidspress. Förslag på tidsbesparing som nämns är att vissa av träffarna kan vara digitala. Familjen kan vidare göra säkerhetskontrollen i hemmet själva och rapportera. Likaså kan de skriva ner sin bakgrund på egen hand, vilken sedan följs upp.

Vid revidering av metodboken 2022 minskades 16 områden till 14, vilket togs emot positivt av nätverket. Men fortfarande anses frågebatteriet svårt att hantera. Man verkade lösa det genom att fördjupa sig i de mest relevanta områdena. Ett annat sätt var att gå "bakvägen" genom att använda analysfrågorna som utgångspunkt för valet av frågor.

Dokumentationen togs också upp vid flertalet nätverksmöten, eftersom det datasystem som används i kommunerna inte är hjälpsamt. Struktur och begrepp i familjehemsprocessen är varken anpassade till Socialstyrelsens föreskrifter eller till En Varaktig Relation. De fasta rubriker som finns i de båda utredningsmallarna är från Kälvestenintervjun. Systemet utgår ifrån att man utreder familjehemmets allmänna lämplighet först och sedan kopierar grunddata från denna utredning till en "matchningsutredning" när det blir aktuellt med en placering. Denna matchning görs därmed i familjehemsprocessen ("familjehemsakten") vilket inte är korrekt. Den ska istället finnas i utredningen om barnet. Dessa synpunkter har framförts av Kommunal utveckling till Pulsen Combine, som utlovat en översyn.

Nätverket kom således fram till att det både är tidsbesparande och korrekt att bara skriva *en* (komprimerad) familjehemsutredning, vilket stöds av Socialstyrelsens kunskapsstöd Pro-fam, Processen vid utredning av familjehem.²² Övrig insamlad information kan sparas som journalanteckningar.

Vissa frågeområden har tagits upp i nätverket som förbättringsområden. Det gäller Identitet och mångfald, som gruppen ansåg vara ett viktigt område, men som skulle behöva bearbetas mer. Likaså frågorna i området Relation till nuvarande partner om Närhet och sexualitet. Synen på vårdnadsöverflyttning behöver också komma med. På vissa områden och inför vissa kontroller efterfrågades mer stödtext.

STUDIENS SYFTE OCH GENOMFÖRANDE

Syfte

Studiens övergripande syfte var att undersöka erfarenheter av modellen "En Varaktig Relation", förkortad EnVar. I studien ville vi söka kunskap om hur de presumtiva familjehemmen upplever processen då de utreds enligt denna modell. Ytterligare ett syfte var att få information om familjehemssekreterarnas erfarenheter av att använda modellen vid rekrytering av familjehem. Vi var också intresserade av erfarenheterna hos de konsulter

²² Socialstyrelsen (2023)

som har ansvarat för översättning av materialet och som erbjuder utbildning i utredningsmodellen.

Genomförande

Då fokus var på de intervjuades upplevelser och erfarenheter från olika perspektiv var det lämpligt att använda en kvalitativ metod (Kvale 2014)²³. Vi har därför använt semi-strukturerade intervjufrågor för att genomföra intervjuer med familjehemsföräldrar, familjehemssekreterare och de tre konsulter som har introducerat metoden i Sverige.

Urval av familjehemsföräldrar

Familjehemssekreterarna i samtliga 13 kommuner i Jönköpings län ombads att tillfråga familjehemsföräldrar som hade blivit utredda i sin helhet enligt modellen EnVar. En information om studien togs fram och skulle skickas ut till berörda familjehem. Då vi genomförde fokusgruppsintervjun framkom att familjehemssekreterarna bara hade tillfrågat familjer som de trodde kunde ha utrymme och intresse av att bli intervjuade. Bara ett fåtal av dessa familjer hade svarat ja, vilket antogs framförallt bero på tidsbrist.

Slutligen anmäldes 14 familjehem som intresserade av att bli intervjuade. Ett valdes bort eftersom socialsekreteraren inte längre hade kontakt med familjen och ett annat pga. att familjen tagit emot en nyplacering och ville skjuta på intervjun till efter årsskiftet. Totalt intervjuades 20 familjehemsföräldrar från 12 olika familjehem.

Ett av de placerade barnen var fortfarande spädbarn men den största gruppen placerade barn var förskolebarn, nämligen nio barn (varv två placerats som spädbarn). Tre var skolbarn (7-12 år) och en var tonåring. För drygt hälften av de intervjuade familjehemmen var detta deras första uppdrag. Övriga hade varierande erfarenhet, några hade upplevt sammanbrott i tidigare placeringar. Ett familjehem hade tagit emot ett barn från det egna familjenätverket, och två familjehem var s.k. konsulentstödda familjehem.

Familjehem med små barn var således överrepresenterade bland de som kom att intervjuas i studien. Det trodde familjehemssekreterarna berodde på att de som tar emot ungdomar ofta har det "kämpigt" och därför inte har utrymme för en intervju. Dessutom är de ofta utredda flera gånger tidigare och har av det skälet inte genomgått hela EnVar. En annan faktor är att tonårsplaceringar ofta är mer akuta och då hinner man inte göra en så omfattande utredning. Samtidigt menade någon att frågorna i EnVar oftare utgår från placeringar av äldre barn och att det kan vara ett bra skäl att göra en hel utredning, även om familjen redan är utredd.

Samtliga intervjuer genomfördes digitalt, via Zoom, och transkriberades sedan ordagrant av en extern utförare.

²³ Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014)

Fokusgrupp

Nio familjehemssekreterare från fem av länets kommuner hörsammade inbjudan till fokusgruppen. För att fler röster ska komma till tals redovisas i rapporten även minnesanteckningar i sammandrag från det nätverk som finns för implementering och utveckling av EnVar 2021 – 2023. Se avsnittet ovan *Implementeringen i länet*.

Intervju med Samkrafter AB

Samkrafter AB består av tre konsulter, som intervjuades tillsammans via Zoom. Fokus i intervjun var på deras erfarenheter av att ha översatt och anpassat modellen till svenska förhållanden samt att som enda aktör utbilda i modellen EnVar.

Studiens begränsningar

En slutsats, med utgångspunkt från ovanstående information, är att urvalet av intervjuade familjehemsföräldrar är begränsat. De familjehemssekreterare som deltog i fokusgruppen uppgav att de bara hade tillfrågat familjehem som de trodde hade intresse av eller möjlighet att bli intervjuade. De hade inte tillfrågat familjehem som ansågs ha en mera problematisk situation, ofta med tonårsplaceringar. Möjligen kan därför de familjehemsföräldrar som deltog i studien ha mera positiva erfarenheter av utredningen och av själva uppdraget som familjehem. Det får tas med i beräkningen då resultaten redovisas. Vi anser dock att vi har fått en god variation i urvalet, då familjehem både med förskolebarn och äldre skolbarn ingår. Det är också en fördel att släktinghem och konsulentstödda familjehem finns representerade i urvalet.

RESULTAT

Familjehemsföräldrarnas röster

Rekryteringssätt och motiv

Flertalet familjer som intervjuades hade anmält sitt intresse av att bli familjehem till Familjehemsresursen och därefter förmedlats till respektive kommun. Familjehemmet som Vetlanda kommun hade förmedlat hade lämnat en intresseanmälan på kommunens hemsida. En direktrekrytering förekom (tidigare anställd och erfarenhet som familjehem). En familj, som hade en annan kulturell bakgrund och bara var beredd att ta emot barn från samma språkgrupp, hade erbjudit sina tjänster via en "mötesplats" på nätet. Ett hem var släktinghem. Två var konsulentstödda familjehem, knutna till olika privata verksamheter. I ett av dessa gjordes utredningen efter en omplacering, när de två barnen redan var på plats.

Det fanns ingen direkt fråga om motivet till att åta sig ett uppdrag som familjehem, men det framkom oftast indirekt i intervjun. En familjehemsförälder åberopade etiska skäl, att vilja göra en insats för barn i utsatta situationer. För några andra var motivet att kunna få fortsätta leva med barn sedan deras biologiska barn blivit äldre. För ytterligare andra var syftet att utöka sin familj, ge sitt/sina yngre barn ett syskon. Ett par hade utretts för adoption men senare valt att bli familjehem. En ensamstående hade kommit fram till att det var ett

alternativ till biologiska barn. Två par hade blivit tillfrågade/erbjudit sig att bli familjehem, utifrån specifika omständigheter.

Krävande - men en positiv erfarenhet

Utredningsprocessen beskrevs överlag som krävande. både vad gäller tidsåtgången och tankemässigt/känslomässigt, men den hade överlag varit en positiv erfarenhet. Intervjun upplevdes som utvecklande och lärorik. Även om man tyckte att utredningen tog tid så tyckte man det var bra att socialtjänsten var noggrann. Man använde omdömen som "gedigen" "seriös", "bara positivt", "skulle vilja att alla fick gå igenom det här". "det har gett så mycket att man såg fram emot nästa träff" etc.

Några exempel på uttalanden om upplevelsen som helhet:

Det var en process som växte hos mig under tiden, som man kan se tillbaka på och känna att det var ändå bra att gå igenom. Det är en lång utredning och många frågor, tuffa på många sätt, men jag tror att man blir stark i sig själv när man har gått igenom det.

Det var omfattande, det var inne på alla olika aspekter, det kanske var lite bredare och djupare, mer inträngande, än vad man hade tänkt från början, men sen...det var en bra upplevelse.

Jag tycker att det är jättebra, att de gör sådana utredningar så att det verkligen blir rätt, men jag kan tala om att de dagarna var man ganska uttömd.

Man kan göra det effektivare, men jag tycker inte man ska skala ner utredningen. Ett barn tar tid överlag, har du inte tid för utredningen så har du nog inte tid för ett barn.

Långsam process och många frågor som återkom

De flesta kommenterade att utredningen tog lång tid, några ansåg att den skulle kunna kortas ner. Särskilt om det redan fanns ett barn som var planerat att komma till familjen, kunde utredningen upplevas som en alltför långsam process.

Det var bra, men det var lite långsamt. Jag kände att barnet var i jourhem och det tar ungefär två månader att bara boka ett möte och sen tre veckor ett möte till, det kändes som en jättelångsam process.

Jag kan fundera på de fall där det blir bråttom så kanske det kan bli väl omständligt, sen finns det säkert sätt att hantera det, att man tar uppdraget medan utredningen pågår.

De allra flesta hade varit införstådda med att det skulle vara en omfattande utredning. Men även om de hade fått information hade det ändå varit svårt för några att förstå hur tidskrävande utredningsprocessen var.

Det har gått bra, sen är...jag tror att det tog närmare fyrtio timmar...det var ganska tidskrävande som vi inte var helt inställda på.

Många hade flexibla jobb eller förstående arbetsgivare, så träffarna kunde genomföras på dagtid. Andra fick ta ledig eller ta semesterdagar. Någon nämnde också en förskolas flexibilitet, eftersom det egna barnets tider där hade behövt ändras ibland.

Jag jobbar i vården och har lediga dagar och jobbar kväll, det löste sig för mig på det sättet att vi tog dagar som jag kunde. Sen fick jag ta någon ledig...Min man fick ta semester på sina dagar. Han jobbar sju till fyra.

Flera personer tog upp att utredningen innehöll många frågor som rörde samma sak. Några upplevde det negativt, medan andra kunde se att det fanns en tanke bakom, att det kunde vara bra att svara flera gånger på liknande frågor. Flera familjehemsföräldrar var besvärade av att de inte kunde variera sina svar och att det fick ge samma exempel om igen

/.../ det tog tid och det kändes som att vi svarade samma som vi gjorde gången innan.

/.../ ibland kan det kännas som att man svarar på samma fråga igen, men då tänker jag att det förmodligen är för att man ska se att man har ett liknande resonemang oavsett när man pratar om det, så jag förstår varför man ställer frågor på det sättet.

/.../ det finns nog ett syfte, men en del frågor kändes...det här har vi redan svarat på, det blev lite repetition, men det finns kanske ett syfte att få det ur en annan vinkel.

Sen kan det vara så med upprepande frågor att vi kommer på saker som man inte tänkte på i förra frågan, det är inte fel att det upprepas eller att samma fråga ställs på olika sätt.

/.../ sen kanske det inte var exakt samma frågor hela tiden, men man åkte in i samma område och tog upp samma exempel igen på erfarenhet eller åsikter eller tankar/.../ Det blev inte så tjatigt att det blev ett problem, men tanken slog en.

Frågor som krävde eftertanke och reflektion

En generell synpunkt från familjehemsföräldrarna var att frågorna som ställdes krävde mycket eftertanke. Flera av de intervjuade nämnde att de var trötta efter intervjutillfällena, till och med "dränerade i hjärnan". Men slutsatsen var ändå att det hade varit värt ansträngningen.

Man tänker i banor som man aldrig tänkt på innan ... de ställde frågor och man ska tänka utanför ramen, utanför boxen, man var helt slut, men samtidigt tycker jag att det är värt det i slutändan för då kan förhoppningsvis ingenting bli fel. Intressant, men tunga bitar.

Jag har lärt mig otroligt mycket om mig själv och vuxit som människa så det har bara varit positivt tycker jag.

Jag var så slut ... jag får gå en runda och rensa tankarna.

Jag tyckte det var väldigt bra, väldigt trevligt. Man fick tänka igenom själv och vissa bitar blev ... man har lite huvudvärk efteråt.

Att reflektera över sig själva, över uppdraget och över sin motivation till att bli familjehem, upplevdes som ett positivt inslag i intervjun. Intervjufrågorna blev grund för en dialog inom paret om barnuppfostran, uppdraget som familjehem och vad det innebär att vara förälder. Flera nämnde att de lärt känna sin partner bättre och någon att de hade stärkts i sitt föräldraskap.

När man har så många barn som vi har och har varit familjehem innan och har familjehemsbarn runt sig så blir det att mycket av vårt samtal, mitt och min frus dagliga samtal, handlar om barn och barnuppfostran och familjehem. När man går igenom en intervju så sporrar det ytterligare tankar, och grund till diskussion och reflektion, särskilt när man får utredningen utskriven och skickad till sig.

Man reflekterar tillsammans och så kanske man inte tycker helt lika och då blir det ett samtal, varför tycker vi olika eller varför blir det så här ... man lär känna varandra när man ställs inför de här grejerna. Den möjlighet till reflektion som utredningen innebar fick också en utvecklande effekt.

Man känner sig som en bättre förälder i dag för att man har fått reflektera och vet vad man behöver jobba på själv.

Vi hade bra samtal om mycket och där jag fick tänka till lite på frågor som ... de hade nog inte dykt upp hos mig annars.

En allmän synpunkt var att frågorna mest handlade om äldre barn/skolbarn. Någon påtalade också att frågorna var problemfokuserade, inte mycket sas om den positiva delen med att ta emot barn i sitt hem.

Annorlunda frågor

Så gott som alla kommenterade att det var ovana frågor, dvs. öppna frågor om sådant som man inte tidigare reflekterat över och som kunde vara svårt att ha en åsikt om. Frågorna var inte konkreta utan snarare hypotetiska och svaren blev ofta resonerande. Frågorna förutsatte, enligt familjehemsföräldrarna, att man tänkte sig in i olika situationer. De flesta upplevde det som positivt, även om det kunde vara utmanande.

Vi märkte att frågorna var annorlunda. De var på ett annat sätt, det var lite mer att man skulle utveckla och resonera kring olika påståenden, kan jag uppleva, snarare än att man svarade på frågor.

/.../att man ställer de här frågorna förklarar allvaret i vad det innebär att ta emot ett barn.

Det är mycket varför-frågor, fundera djupt och hitta ett eget svar, så vi fick jobba med oss själva och det är spännande.

Bland de intervjuade fanns de som inte var lika positiva utan tyckte att frågorna var "stora" och svåra att svara på. De hade önskat mera konkreta frågor, som utgick från olika exempel.

Det var svåra frågor, det är så olika vad man gör i situationer. Det var väldigt öppna frågor som gjorde att man inte ... hur tänkte de här? Tänker ni si eller så? /.../ Det hade varit lättare om det varit mer riktat.

Att prata om sin barndom var okomplicerat för de flesta. Men någon menade att hen inte kom ihåg hur hen tänkte som barn, att "barndomen" pågår 0-18 år och att det blev svårt att svara på frågorna.

Jag kommer inte ihåg vad som har hänt i min barndom /.../ Det sa min man och jag kände samma sak /.../ jag har jättesvårt att som vuxen tänka, vem tyckte jag om mest, vem var jag mest nära, mamma eller pappa och varför? Vem var din förebild? Det var otydliga frågor, det blir lättare att fråga mig nu. /.../ Vad tycker du nu i vuxen ålder om din barndom? Inte vad jag tyckte när jag var barn.

En reagerade på att vissa frågor tog upp självklara saker som följer med uppdraget som familjehem, exempelvis stödja barnet i skolarbetet, följa med till läkare, tandläkare, BVC etc.

I ditt uppdrag ska du följa barnets tider hos läkare, tandläkare, BVC /.../. För oss kändes det jättekonstigt. Ska du stödja barnet i hans studier och fortsätta skolarbetet. Ja, varför ska jag ta emot barnet då. Det är konstigt för oss, men kanske på grund av kultur.

Stor förståelse för integritetskänsliga frågor

De intervjuade familjehemsföräldrarna menade att flera frågor kunde vara lite obekväma att svara på, exempelvis då de handlade om parets samliv, men det fanns en förståelse för att frågorna är nödvändiga för att få en fullständig bild av familjen. Även om inte frågorna direkt upplevdes som integritetskänsliga, så kunde vissa tycka att det var jobbigt att vara tvungen att reflektera över sig själv och sina egna upplevelser. Här lyftes fram hur viktigt det är att veta syftet, få en förklaring till varför frågorna ställs. "Får man bara bakgrunden är det inga problem" var ett vanligt svar. Ett annat vanligt förekommande svar var att man uppfattade sig som en öppen person som hade lätt att prata om allt.

Vi har inget att dölja, det är inte mycket vi skäms för.

Inte att de frågade, det var mer att det dök upp saker som man inte hade tänkt på under lång tid hos sig själv som blev jobbigt. Integritetskränkande tycker inte jag.

Det är intima frågor ibland, det är ganska djuplodande så det är en liten påfrestning att göra det, men det är inget konstigt i det och vi förstår varför man behöver göra det. Det är jätteviktigt att det blir rätt.

Det fanns jätteprivata saker med min man och jag, hur vi gör tillsammans som par, det var känsligt ibland, men vi hade inga problem för det är viktigt, tycker vi.

Sättet utredarna ställde frågorna på var också en viktig sak. Utredarna har, enligt de intervjuade familjehemsföräldrarna, i de flesta fall lyckats ställa även intima frågor på ett sätt som gjorde att frågorna upplevdes som positiva. Omdömen som att utredarna var professionella förekom.

Sen kan det vara vissa frågor som man känner är väldigt personliga, men jag kände också att det ... inte att det stannar där för det är en del av utredningen, men jag kände inte att det var utlämnande utan jag var positivt överraskad av hur bra det kändes.

...jag tänker att det handlar om på vilket sätt man ställer frågorna och bemöter personen i den situationen – och jag kände att jag fick ett gott bemötande. Det blev en bra upplevelse för mig.

Några få familjehemsföräldrar hade svårt att förstå varför frågor om samlivet var viktiga för uppdraget som familjehem. De fick en större förståelse, då de under intervjun (i studien) fick en förklaring till varför dessa frågor ställdes. Dessa familjehemsföräldrar menade att de hade behövt en bättre introduktion inför denna typ av frågor.

En familjehemsförälder reflekterade över att det inte var enbart positivt att den familjehemssekreterare hen skulle ha fortsatt kontakt med hade fått kunskap om väldigt personliga och privata förhållanden.

/.../det finns både för- och nackdelar i det, dels känner hon oss bättre nu, hon har varit med i utredningen och förstår, å andra sidan har vi pratat om ganska intima frågor med henne. Jag ska inte säga att det påverkar negativt, jag skulle säga att det är övervägande positivt att man har fått den relationen med sin familjehemssekreterare.

Stort utrymme för dialog

Flera av de intervjuade hade tidigare erfarenheter av att bli utredda för uppdraget som familjehem, företrädesvis enligt Kälvesten, gamla eller nya. Den stora skillnaden, särskilt i jämförelse med Nya Kälvesten, ansågs vara att EnVar var en mera öppen och flexibel modell. Det ställdes följdfrågor och det fanns ett större utrymme för dialog.

/.../ jämför man med den förra utredningen så kan jag uppleva att den (Kälvesten, vår anm.) var ännu mer fokuserad på föräldrarnas relation till varandra. /.../ den här utredningen ... minns att det var mer frågor kring eller fokus på barnuppfostran och olika specifika situationer. /.../ Möjligen att den här var lite längre, det var fler träffar, samtal och möten och lite mer reflekterande frågor än binära frågor, men det tyckte vi var bra.

Då (med Kälvesten, vår anm.) kände man sig mer utsatt och mer granskad. Det här var mer att man diskuterar fram svaren, där var det frågor-svar. Här (med EnVar, vår anm.) var det diskussioner runt ett ämne och vi fördjupade oss i det och reflekterade. /.../ Det blev djupare, då är det nog bra att ha bra relation med intervjuarna.

Frågorna är jättelika med barndom och partner /.../ de (EnVar vår anm.) har dilemman som är bättre från andra. /.../ varje person frågar på ett sätt. Ibland bara frågor, punkt slut, men kan förklara mer, vad menar du med frågan?/.../mer dialog, mer diskussion istället för fråga-svar. (par som varit utredda fyra ggr tidigare med andra modeller)

Utredningsprocessen innebar ett lärande

Som har framgått ovan upplevdes möjligheten till reflektion som positiv och utvecklande. Utredningsprocessen hade också en mera renodlat pedagogisk effekt. De familjehemsföräldrar som inte hade tidigare erfarenhet upplevde att de fick kunskap om uppdragets karaktär och vad som krävs för att vara familjehemsförälder.

Det handlade inte bara om att vi ska bli kollade utan om att bli förberedda och det tycker jag att man blev.

Vi reflekterar mycket mer överlag över olika situationer med barnen, mycket av det man har lärt sig och tagit upp ... det kommer tillbaka.

Några av de intervjuade familjehemsföräldrarna gav konkreta exempel på hur utredningsprocessen inneburit ny kunskap och en annan inställning till placerade barns och ungas behov.

Min man (som inte tidigare kommit i kontakt med familjehemsvård, vår anm.) tyckte att det var bra och givande, framför allt med förståelse för vikten av att ha kontakt med den biologiska familjen även om det kan vara struligt. Det kände han att han förstod bättre efter det.

Det jag tog till mig mest var att man kanske hade mindre förväntningar på deras skolgång. Där fick jag tänka till för där hade jag bestämt mig för att barnet som du tar emot kan ha det mycket tuffare i skolan. /.../ Det fick jag ändra på, jag måste utgå från samma förväntningar som mina egna barn och så får vi se.

I ett familjehem innebar utredningen en form av handledning för hur de skulle bemöta och förstå det barn som flyttat in hos dem.

Det tycker jag, för de ställer de frågorna som jag aldrig har tänkt på innan, hur man ska bemöta Nn i det här fallet, i hans situation. Det är svårt för mig att tänka mig in i hans situation och jag fick vissa förklaringar i den här utredningen hur de tänker, hur de vill att jag ska vara och agera.

En av de intervjuade familjehemsföräldrarna berättade att hen, under utredningens gång, kunde diskutera dilemman kopplade till att vara familjehemsförälder. Dessa diskussioner bidrog till att hen fick en ökad förståelse för uppdraget.

Jag sa till socialtjänsten att den tyckte jag var svår, att den biologiske föräldern har rätt till sitt barn. /.../ Då gick socialtjänsten in, du får tänka på det här sättet ... vi analyserade lite och jag fick en större förståelse för hur socialen ser på det och hur föräldrar ser på det, så det var till hjälp.

Våga utmana gängse uppfattningar?

Några familjehemsföräldrar menade att de hade upplevt ett dilemma när de hade uppfattningar/värderingar som skiljer sig från vad som, enligt dem, uppfattas som "rätt" åsikter. Det kunde handla om biologiska föräldrars "ovillkorliga" rätt till umgänge. Ett annat område som nämndes var HBTQI-frågor, t.ex. synen på könskorrigering. En

familjehemsförälder uttryckte farhågan att kristna familjehem sorteras bort pga. att denna utredning fokuserar mycket på identitet och mångfald.

Jag var lite nojig, att på vissa områden tyckte man kanske annorlunda än vad socialtjänsten tyckte. Bränner jag broarna nu för vi ville ha barnet NN. (syftade på umgängesrätt även för våldsdömda personer, vår anm.)

Då upplever de (familjehemssekreterare, vår anm.) att på vissa ställen i Sverige har det blivit väldigt stort fokus på identitet och mångfald och att man sorterar bort många kristna familjehem/.../ det tänker jag är en förlust om man tänker att det bara är de frågorna som är viktiga och att det måste finnas ett visst svar på det./ .../Det är en farhåga som jag kan skicka med från den vinkeln.

Som det är just nu är åsiktskorridoren väldigt smal och det tror jag att man känner.

Vi är kristna och jag vet inte om det var det som påverkade för det var mycket om HBTQ-frågor som kom ofta. Det var mycket och det var bra.

Barnen var oftast positiva till att bli intervjuade

I flertalet familjehem, utom ett, har de biologiska barnen också blivit intervjuade, antingen enskilt eller syskon tillsammans. I några familjer hade dock inte samtliga barn intervjuats, ibland pga. att de var för unga, ibland pga. logistiska svårigheter som att det var svårt att hitta tider för äldre barn som behövde vara i skolan. Ofta fick de små barnen välja om de ville att en av föräldrarna skulle sitta med. De flesta familjehemsföräldrar menade att deras barn hade tyckt att det var positivt att bli intervjuade. De tyckte det var kul och såg fram emot det. I några fall hade barnen inte riktigt förstått varför de skulle intervjuas eller uppfattat att de skulle svara "rätt".

De såg fram emot det, de tyckte det var jättekul att få säga vad de tyckte var bra och att de längtade efter att bli en till i familjen.

Vi fick välja eller barnen fick välja, vi satt med, men den stora tjejen visste inte att hon skulle bli intervjuad så hon trodde att det var något test, att hon skulle svara rätt och fel, man såg på henne att hon inte kunde svara så bra på frågorna, hon blev lite ställd.

/.../de blir involverade så de tyckte nog inte att det var konstigt att svara på frågor om detta och det är inga svåra frågor utan det är ganska enkla, det var nog helt okej för dem. Vissa av våra barn är mer vältaliga än andra, en del pratade säkert mer.

De blev var för sig och de är ganska vana vid socialtjänsten, de tycker att det var okej, det var inte det roligaste de har gjort, men de tyckte inte det var jättejobbigt.

Grunden var fysiska möten

Flertal möten under utredningsprocessen var fysiska, mestadels genom besök i hemmet. Vissa familjer har erfarenhet av digitala träffar som komplement. Det kunde bero på avståndet eller att man inom vissa områden bara ville intervju en i ett par.

Antal träffar varierade mellan 4 och 10, men många hade svårt att komma ihåg exakt antal träffar. Om det förekom långa avstånd var träffarna längre varje gång för att utnyttja tiden. De allra flesta av familjehemmen var färdigutredda när barnet placerades. I något fall krävdes en omplacering av ett spädbarn till ännu ett jourhem för att utredningen av det tilltänkta familjehemmet skulle kunna slutföras innan placeringen gjordes.

I utredningen förekom delar där familjehemssekreterarna intervjuade paret var för sig. I materialet finns också förslag på att man inom vissa områden lämpligtvis kan intervjua en i ett par, medan den andre lyssnar. Detta förfarande hade få familjehemsföräldrar erfarenhet av. Däremot hade vissa utredare varit tydliga med vem de ställde frågan till.

Det sa de ibland, nu tycker vi att Nn kan svara, de var duktiga på det och bland fick vi sitta i olika rum /.../ det om sex var inte i samma rum och sen tror jag det var om min familj.

Viktigt med struktur och sammanhang

De familjehemsföräldrar som fick en tydlig plan för hur utredningen skulle genomföras upplevde det positivt. De uppskattade att de genom planen kunde ställa in sig på vad utredningen skulle omfatta och också hur mycket tid det skulle ta. Några nämnde att de varit försökskaniner, inte som något negativt men att de märkte att materialet var nytt för utredarna.

Vi fick en utredningsplan där det framgick tydligt olika teman, både datum och när vi ska ses enskilt så det var väldigt tydligt /.../ det var jättebra.

Det fanns en tydlig utredningsplan /.../ områden kring hälsa, övergripande, vår familjebakgrund, fritid, vår relation och vårt nätverk, så det var olika teman olika gånger.

De förklarade alltid området innan, någon vecka innan vad det skulle handla om

På direkt fråga sa vissa intervjupersoner att de hade fått en kortare introduktion innan de började med ett nytt område. Någon hade ändå svårt att förstå meningen med vissa av frågorna och vad de skulle tillföra utredningen. En familjehemsförälder lyfte fram att det var viktigt att vara tydlig med att biologiska föräldrarna inte får del av allt som sägs.

Det är det enda med utredningen som jag har tänkt /.../ när du (syftar här på intervjuaren vår anm.) förklarade frågorna, då blev det självklart, det var jättelogiskt, men när man inte har hört det innan så blir det...varför vill du veta det?

Förståelse för behovet av verifiering

Oftast hade utredarna gett ramarna för vilka referenter som efterfrågades och att familjen sedan fick välja. En av dem som kunde jämföra med andra utredningar tyckte att det var en bredare referensgrupp denna gång och tyckte det var bra. De flesta hade en positiv upplevelse av referenstagningen. De som fick läsa referenternas omdömen om dem var i

många fall känslomässigt berörda. De var överraskade och glada över att de beskrevs i så positiva ordalag.

Jag vill minnas att det var fler referenser, det var ganska mycket bredare, jag tror att det var någon chef eller tidigare chef, det skulle vara någon från skolan för de nuvarande barnen och jag vill minnas att förra gången var det nog mer familjen och vänner.

Nä, jag har inte tyckt att något har varit jobbigt /.../ jag skulle vilja att alla människor får gå igenom det här för man får... särskilt med referenserna, det var otroligt härligt att få läsa dem sen för man tänkte, oj, tycker du så himla bra om mig? Varför har du aldrig sagt det? Man fick läsa chefens och hon skrev jättefina saker och ... jaha, tycker du det?

Dock fanns enstaka negativa upplevelser av referenstagning från skola och arbetsplats.

Vi tyckte det var konstigt att de ville prata med barnens skola eller fritids och i skolan tyckte de att det var obehagligt. /.../ Bland arbetskamrater finns olika relationer och ibland finns det konflikter och det finns grejer, de vet inte hur jag är som mamma eller kvinna hemma. De vet bara min yrkesroll.

De kontroller som genomförs av register, men även av sociala medier och i vissa fall kontoutdrag, skulle kunna uppfattas som mycket privata. Men ingen av de intervjuade familjehemsföräldrarna upplevde kontrollerna som integritetskränkande. Det fanns en förståelse för att de fyllde ett syfte, och gjordes för att barn och unga skulle få en trygg placering. I många fall hade familjehemmen bara erfarenhet av att ha pratat om hur man använde sociala medier och hur ekonomin såg ut, dvs. utredaren hade inte själv bett att få kontrollera. En husesyn verkade dock alltid ingå och var odramatisk.

Sociala medier frågade de om de fick titta på och det gjorde vi tillsammans/.../fick lämna godkännande att de tog utdrag/.../de vanliga kontrollerna som de gör. /.../ Sen tror jag att vi var inne på mina bankkonton när de var här. /.../ Jag tänkte att det är skönt att den kontrollen görs för att det finns familjehem som inte fungerar bra, gör det av ett mer ekonomiskt syfte, för mig kändes det som en relevant sak att fråga om.

De tittade på alla våra sociala medier, vilka grupper och vad man har lagt ut och vad man har kommenterat. /.../ Kontoutdrag gjorde de. Första tanken är att det är väldigt privat /.../sen förstår man syftet, då är det inga konstigheter.

Vi gick tillsammans och kollade brandvarnare och medicinskåp, ventilation och grundläggande/.../ lite lådor så inget var farligt, ute i trädgården tittade de hur det såg ut. /.../ Bra att bli lite uppdaterad så man inte glömmer. Det var bra.

Återkopplingen hanterades olika

De flesta uppfattade inte att de fick tydlig återkoppling mellan de olika områdena/träffarna, men kände sig ändå bekräftade och att de hade en pågående tät dialog. Någon sa att utredarna brukade fråga om något kommit upp sedan sist och som de ville prata om. Däremot hade alla fått en tydlig återkoppling av helheten på slutet.

/.../ ibland kunde de ge bekräftelse, om vi pratar nätverk, att det låter som att ni har många omkring er, kunde man säga, sen var det att vi hade ett separat samtal i syfte att återkoppla och gå igenom utredningen och deras analys och bedömning.

De sa det efteråt. De var väldigt mycket mer öppna och bjöd på fler leenden när hela utredningen var slut.

/.../ jag tror vi pratade om det under tiden, lite, sen återkopplar de alltid, de berättar alltid att förra gången pratade vi om det här och det var så...

De kopplade ihop varje möte innan med återkoppling från förra gången, en snabb sammanfattning. Sen sa de ganska snabbt att de var allmänt positivt inställda.

Uppskattade relationen till utredarna

Samtliga familjehemsföräldrar talade om att det varit ett positivt klimat under intervjun. De uppskattade att utredarna hade haft ett öppet förhållningssätt, lyssnat och ställt bra följdfrågor. En god relation till utredarna gjorde att familjehemsföräldrarna kände sig trygga och det blev lätt att prata. Flera av de intervjuade menade att utredarna visat ett respektfullt och genuint intresse för dem och för deras erfarenheter och åsikter. Att ha en god relation till utredarna tyckte de var viktigt eftersom frågorna berörde väldigt personliga förhållanden. En egenskap som nämndes var tydlighet, exempelvis vad gäller förväntningar på dem som familjehem.

/.../ hur de fysiska mötena skulle gå till hade jag nog en tanke om att det skulle vara mer allvarsam, vilket var en positiv överraskning. Man blir mer sig själv om man inte behöver vara nervös. /.../ Ja, man märkte ganska snart att de här är inte ute efter att se vad vi gör fel utan mer att de ville lära känna oss, och sen berättade man ju mer man lärde känna dem

Att man känner både förtroende och tillit är viktigt, för man lämnar verkligen ut sig.

Man hade ett förtroende för dem, de är professionella ...

Det är viktigast att hon är tydlig. /.../ Jag har träffat många men duktigast är (deras familjehemssekreterare, vår anm.), hon är nyfiken och snäll och det känns att hon har inga fördomar och det är viktigt.

Utbildning och stöd erbjöds

Kommunerna erbjöd grundutbildning och andra utbildningar som riktade sig till alla familjehem. Dessa upplevdes positivt, inte minst att dela erfarenheter med andra familjehem. Inga familjehemsföräldrar hade erbjudits specifik utbildning utifrån vad som framkommit under utredningen eller utifrån uppdraget. Däremot hade ett par familjehem fått handledning och stödsamtal med psykolog vid kritiska perioder under placeringen.

Positivt att ta del av dokumentationen

De flesta av de intervjuade hade fått läsa utredningen, men det var ingen stor sak. De visste ofta inte om det var den komprimerade utredningen som gick till nämnden som de hade läst

eller om det var hela intervjun. Någon familj hade fått ta del av två utredningar, en komprimerad och en större. Att få information om vad som sagts då parterna intervjuats var för sig upplevdes som positivt.

Det är ganska intressant att läsa det efteråt, vad hon har sagt om mig och vad jag har sagt om henne.

Spännande att läsa vad min man har svarat. Det var roligt att han läste mina svar och jag läste hans svar och de var samma. Vad gör du när du är arg eller trött? Vad gör du om din fru är trött? Vi har samma svar.

Fokusgrupp med familjehemssekreterare

I länet som helhet finns uppskattningsvis 45 familjehemssekreterare och det stora flertalet har gått utbildningen om En Varaktig Relation. Nio familjehemssekreterare deltog i fokusgruppen. Kommuner som var representerade: Gislaved (1), Jönköping (2), Nässjö (2), Vetlanda (2) och Värnamo (2).

Det har framkommit under tre års nätverksmöten att familjehemssekreterarna i stort uppskattar att utreda enligt EnVar, hur de har motiverat det och vilka erfarenheter de gjort under implementeringen. Därför handlade frågorna vid fokusgruppen framförallt om övriga frågor som aktualiserats vid intervjuerna med familjehemsföräldrarna.

Erfarenhet av EnVar eller annan modell

Deltagarna fick frågan hur många kompletta utredningar de hade gjort eller deltagit i. Vanligast är att man gjort 4 – 6 utredningar, men en familjehemssekreterare uppgav så många som 17. Därutöver har man gjort många kompletterande utredningar när familjen redan är utredd, exempelvis när man anlitar konsulentstödda familjehem. Någon väljer i dessa fall ut områden vid den första kontakten, någon annan lyfter fram att områdena *Omsorgsförmåga* och *Identitet och mångfald* är särskilt viktiga att alltid ha med.

Av de närvarande familjehemssekreterarna har flertalet i olika hög grad erfarenhet av någon annan modell, vanligtvis Kälvesten, men i vissa fall utan att ha gått utbildning. En kommun har länge arbetat med PRIDE-modellen. En del andra material nämndes som inte är specifikt framtagna för att intervjua presumtiva familjehem.

Antal möten och mötesplatser

Det uppskattades att utredningen brukar kräva 6 -7 träffar, exklusive de möten som Familjehemsresursen har haft i det initiala skedet. Vetlanda, som inte ingår i Familjehemsresursen, behöver fler träffar, 8 – 10. Platsen för träffarna kan variera, men minst ett hembesök görs. Ofta sker alla träffar i hemmiljön. Valet att ha vissa möten digitalt anpassas till respektive familj och avstånd. Man utreder aldrig enbart digitalt - det fysiska mötet anses ha stora fördelar.

Tid och avstånd har gjort att vi måste använda det digitala.

Är det ett familjehem som är vana vid digitala möten, det spelar stor roll vad vi känner när vi möter dem, men det (digitala, vår anm.) har underlättat för oss. Det har gjort att vi kunnat göra hela under den tid vi har.

Vi har blandat och gjort digitalt och fysiskt. Personligen tycker jag inte om det digitala för att man missar saker i rummet ... kroppsspråk. Speciellt när den ena ska vara tyst och den andre pratar.

Någon i gruppen rekommenderade utredningsplanen, som ingår i materialet, och att från början boka in tid och plats för samtliga möten.

Utredningsplanen som finns är bra att använda sig av, där man visar dem på tiden...och de får en kopia av den...har vi tur så är det skönt att hitta en tid varje vecka.

Det förekommer att man hämtar in skriftliga svar när det gäller bakgrund och social situation, men mer undantagsvis. Någon har också använt sig av att ge en läxa, nämligen att beskriva sin vecka.

Jag har gjort det nu precis, där de har fått skriva om sin bakgrund och beskriva sig själva och sin arbetssit...vad de har jobbat med. Sen har vi pratat om det efteråt.

Sen har vi gjort genogram ... så man har den bakgrunden redan innan, det har varit bra.

Jag har haft att de får skriva CV, då kan de göra det hemma tillsammans och vi kan prata om det sen.

Tidsbrist gör att man inte tillämpar metodiken fullt ut

Någon lyfte fram det positiva med att metoden är flexibel och kan anpassas efter situationen, till skillnad från hur man har upplevt andra modeller. Det framkom att flexibiliteten i praktiken inte bara rör områden och frågor utan även det reflekterande/metodspecifika i modellen. Den fortlöpande analysen, återkopplingen, "extra" kontroller m.m. tillämpas inte alltid eller inte på samma sätt av de närvarande familjehemssekreterarna. Man använder sig exempelvis inte konsekvent av metodiken att en i ett par lyssnar medan den andre intervjuas. En orsak som nämndes var tidspress. De som har tagit sig tid med denna intervjuteknik har upplevt det positivt. Det är inte minst bra när den ene i ett par är betydligt mer pratsam än den andre.

Första gången har jag gjort det, de avbröt sen, jag har gjort det fyrkantigt efter boken och det var ett bra intervjutillfälle när de fick lyssna på den andra berätta om sin uppväxt.

Det kan vara tidsbrist som gör att man inte gör det.

I efterhand är jag glad att vi gjorde så för det kom upp jättemycket saker. Det har vi fått feedback på efteråt. (Familjehemsmamman citeras - vår anm.) "det var jobbigt ... men vi har lärt känna varandra och det är saker jag inte visste om min man och nu förstår jag honom bättre".

Ofta i ett par är det en som pratar mest och en som pratar mindre. Om man börjar med den som pratar minst och som får prata själv - det kan ge lite annat.

Frågorna hanteras på olika sätt

Frågornas karaktär, att de är öppna och ofta hypotetiska, uppskattas eftersom de uppmuntrar till reflektion. Det fanns olika uppfattningar i gruppen om huruvida antalet frågor borde reduceras eller inte. Någon ville ha fler frågor som säger något om individernas mentaliseringsförmåga. Det framkom att frågorna hanteras på olika sätt. Man ställer exempelvis inte alla frågor, bara de som anses relevanta. Några gör ett urval innan, vilka frågor behöver jag ställa för att besvara analysfrågorna. Andra checkar av i efterhand att frågorna är besvarade, eftersom det är svårt i stunden.

En del tyckte att det var bra att vissa frågor återkommer. Med mer erfarenhet blir man också bättre på att förklara varför frågorna ibland upprepas. Någon frågade sig om man bör introducera frågorna innan eller istället efter att de har ställs (för att inte påverka svaret)?

Vi ska utreda en familj som ska ta emot omsorgssviktande barn ... livsändrande situation för ett barn ... vad vi än gör så gör vi för lite.

Jag kan tänka att om vi är bättre på att förklara varför vi ställer många frågor och varför vi ställer dem från den synvinkeln och från den /... /du har kanske hunnit tänka eller du ser det från ett annat perspektiv.

Ofta tittar vi igenom att vi behöver ha svar på de här frågorna, det här är viktigt utifrån ålder på barnet eller problematik som jag vet om, vi har alltid ett barn när vi utreder.

Vi väljer ut de frågor som är mest relevanta utifrån vad familjen har sagt. Om vi känner att de inte har relevans för utredningens bedömning så brukar vi inte fråga.

/.../ vi checkar av att vi har fått svar på de frågor som man behöver.

/.../ jag ser en framgång hos mig själv att jag kan vara mer avslappnad, att man har fått med frågor, för de hänger ihop och en helhet blir de svar på analysen.

Ibland tittar jag på analysfrågorna och går bakvägen, vad behöver jag ställa för att få reda på detta, framför allt om det är utredda sedan innan och lite motvalls till utredning.

Biologiska barnen är positiva till samtalen

Familjehemssekreterarna uppgav att de brukar träffa de hemmavarande biologiska barnen i hemmet en gång och har ingen erfarenhet av att ha fått nej. Barnen brukar reagera positivt. Någon har använt sig av nätverkskarta.

Någon gång har jag gjort att barnen har fått rita sin nätverkskarta och vi har tagit med dem till de vuxna /.../ annars brukar vi försöka prata med barnen utifrån deras nivå, ibland blir det väldigt kort och enkelt.

Hur och vem pratar med placerade barn?

En fråga väcks: "Borde man prata med de placerade barnen." "Får man det?" En del tyckte det var naturligt. Andra menade att det är lämpligare att den ansvariga kommunens barnsekreterare pratar med "sitt" barn.

Jag brukar fråga deras handläggare om det är okej att jag ställer frågan om jag får prata med...är det här ett barn man kan prata med. Om de säger ja kan vi gå in i ett samtal, så har jag gjort. Ofta vill barnen prata.

Ibland går det väldigt snabbt, man får ett telefonsamtal, det är mitt under sommaren, den som är ordinarie familjehemssekreterare har semester och så säger familjehemmet att de tänkte ta emot en syskonskara på fyra från en annan kommun och man ... vänta lite. Vi måste kolla, då blir det konkret hands on och då kan jag säga att jag har varit med om att man inte har tillfrågat det placerade barnet och det har inte blivit bra för då är man inte förberedd.

EnVar är mer än en utredning

De hypotetiska frågorna leder ofta till ett samtal om ett kommande uppdrag och blir ett lärande. Man lägger också grunden till en bra arbetsallians.

Det är en utredningsmetod, men lite utbildning kring vad det innebär och handledning, att komma vidare.

/.../ då kommer man ofta in i diskussion, det tar mycket tid, men det är utbildning samtidigt.

/.../och förbereder för arbetsalliansen, att vi jobbar i team, tredelade föräldraskapet, introducerar barnets handläggare, det är många saker man gör på vägen som inte är renodlad familjehemsutredning.

Oväntade svar kräver fördjupning

Deltagarna var eniga om att det kan vara positivt med kontroversiella svar. Då lär man känna personen och det är ett bevis på att det finns en tillit så att man kan vara ärlig. Men ett svar som är utmanande behöver man fördjupa sig i, inte bara lämna. Hur det blir beror på hur man kommer vidare i dialogen. Biologiska föräldrars "rätt" till umgänge är en sådan fråga likaså vissa HBTQI-frågor. Familjehemssekreterarna menade att här behöver man också ge information. En kommun har exempelvis s.k. umgängesstödjare där umgänget planeras i flera steg. Men det kan också vara så, om man har starka åsikter, att man inte är lämplig som familjehem.

Man tar emot svaret och pratar om det – det är en fördjupningsgrej - man tryggar dem, så här gör vi våra bedömningar på umgänge idag.

Jag tycker det är uppfriskande om man avviker från det förväntade svaret.

/.../ett familjehem som har jättestarka åsikter, de skulle aldrig kunna ställa upp och vara med på ett umgänge när de ser att barnet far illa. Då pratar man om det ... till slut kan en sådan sak bli att då kan ni inte vara familjehem för det kan vara så att vi ser att

barnet far illa /.../ det behöver de ha kapacitet att hantera. Det kan bli bra diskussioner/.../

När det kommer något som skaver under utredningen så kan man jobba med det flera gånger, återkommande, inte bara lämna det /.../ man behöver jobba vidare och ta vidare sen i planeringen.

Jag vill bara återkomma till hbtq, hur skulle ni ha gjort med era egna barn ... när du sa så började vi tänka på det här, hur gör man och hur tänker man vidare, det blev ett bra samtal. Då finns det inga rätt eller fel för det leder bara vidare till samtal och kan vi vara så öppna när vi pratar att de känner det, då tror jag att vi har hamnat rätt, men det är inte alltid vi lyckas.

Det är också ett introducerande, att berätta att man får lov att utvecklas under tiden. Det här är för att förbereda er för att det ska bli rätt och ni ska klara av uppdraget.

Denna diskussion i gruppen ledde till frågan om det finns diskvalificerande faktorer. Ja, menade gruppen, vid kriminalitet, missbruk och att sådant borde ha kommit fram redan i den initiala bedömningen.

Intressant om det finns någon fråga som diskvalificerar, det kan vara saker i registerutdragen innan, men har vi bestämt att vi gör En Varaktig Relation... en intressant fråga, vilka frågor diskvalificerar helt.

Man styr referenstagningen olika mycket

Referenser kan enligt gruppen tas vid olika tidpunkter under utredningsprocessen. Vissa föreslår referenter som kan verifiera den information som de presumtiva familjehemsföräldrarna har lämnat, medan andra låter familjerna komma med förslag inom de ramar som ges. Gruppen har inte så mycket erfarenhet av att tala med ex-partners som föreslås i EnVar.

Vi tittar vad vi har för kännedom i början, efter första samtalet, och sen skriver vi i utredningsplanen, som de får, att vi vill ha en fråna det och det, sen får de välja vem i nätverket, vilken skolpersonal...

Det gör vi fråna början, vi styr det ganska mycket. Ibland har vi kompletterat under tiden vilka områden...

Man behöver styra ibland, det kan inte bara vara bästa vännen. Har de barn i skolåldern och en del har barn med egna behov, då är det viktigt att kunna prata med någon som har erfarenhet av dem som förälder, hur de samarbetar när det blir jobbigt.

Om att prata med ex-partners:

Om man har underåriga barn ihop så att man har samarbete och umgänge - det är så få som har - jag tror att jag har gjort en under de här åren som haft det så, kanske vuxna barn, men inga småttisar.

Jag har ett familjehem, med första hembesöket i går, där vi pratade om ex, de har gemensamma barn och i det samtalet sa vi att vi kommer att vilja prata med henne /.../så att läget är okej från hennes håll.

Jag har valt bort tidigare partner när kvinnan har beskrivit en våldsrelation, jag har inte kollat upp det utan helt gått på hennes historia.

Kontroller kan vara obekväma

Vissa kontroller är självklara medan andra som föreslås i EnVar är mer obekväma, enligt gruppen. Som exempel nämns kontroll av hur man använder sociala medier eller uppvisa kontoutdrag för en viss period. I materialet ska man efterfråga det sistnämnda vid frågetecken eller tveksamheter kring familjens ekonomi. Vissa andra kontroller rekommenderas, såsom deklaration, bilregistret och i förekommandefall läkemedelslista.

/.../att sätta det i ett sammanhang varför vi gör det, då köper de flesta det, man behöver förklara varför. Samma sak med sociala medier, jag är inte intresserad att titta på dina bilder utan det finns ett annat syfte för att det är ett placerat barn.

Kontoutdrag känns jobbigast, att prata om sex är inga problem, men snoka i någon annans konto ... en enda gång och det var obehagligt.

Spelmissbruk kan synas där, eller shoppingberoende.

Vi har aldrig tagit in deklarationer, bilförsäkring, hemförsäkring, det är ganska många kontrollsaker som vi inte har gjort och jag har svårt att se att vi skulle göra...

Däremot är det bra om det står om deklaration för det behöver man prata med familjehemmen om, hur de deklarerar sen.

Läkemedelslista – här vet man inte vad man ska göra av informationen för man har inte kompetens att bedöma vad som står på listan.

Analysen återkopplas oftast inte fortlöpande

Någon återkopplar alltid analysen på efterföljande träff, andra gör "nerslag" då och då.

Vi kanske går igenom analysfrågorna också, nu ska vi se att vi har fått svar på allt, då kan man sitta med en kollega så att de kan höra det.

Bäst blir om man gör det löpande, men jag gör också både och.

Några nedslag, men inte efter varje, kanske efter två.

Den slutliga bedömningen kan göras i grupp

I en kommun brukar man rutinmässigt ta in andra kollegor i den slutliga bedömningen. Någon sa att de i sin kommun gör så vid behov.

/.../det har vi inte gjort, men om det dyker upp saker som vi funderar på ... på våra grupptider.

I slutet gör vi alltid det, en analys i hela familjehemsgruppen. Ibland är handläggaren som ansvarar för själva placeringen med.

Idéer om förändringar

Gruppen menade att vissa analysfrågor är alltför ytliga. De borde vara öppnare och inte gå att besvara med ja eller nej utan inledas med "På vilket sätt" el. dyl.

De är inte så öppet ställda alla frågor, jag upplever att de är väldigt Ja-Nej och vad är syftet med dem då? Egentligen är tanken god att man ska kunna analysera sina data och kunna ge tillbaka feedback till familjehemmet, det är huvudgrejen, men om inte frågorna lever upp till det, då faller det, upplever jag.

Som tidigare har nämnts under rubriken "Frågorna hanteras på olika sätt" har familjehemssekreterarna efterhand hittat egna sätt att hantera mängden frågor. En mer långtgående tidsbesparande idé, som kom upp under fokusgruppsintervjun, var att låta de presumtiva familjehemsföräldrarna få ha frågorna framför sig så att utredaren istället kunde fokusera på introduktion, förhållningssätt och analys. Tankar väcktes också om ett annat sätt att strukturera frågorna, t.ex. i form av huvudfrågor och följdfrågor.

Det kan stå på annat sätt, huvudfråga, ett frågeblock A-D och mer strukturerat...

Någon ansåg att frågorna om våld skulle kunna slås ihop till en fråga om "vilka erfarenheter man har av våld". Alla håller inte med utan tycker det är bra att just det området återkommer utifrån olika aspekter.

Det kom också upp förslag om att ändra vissa formuleringar inom området Identitet och mångfald. "Hur tror ni att ett barn skulle uppfatta er familj?" ansågs vara en bra fråga.

Angående området "Relation till nuvarande partner" tyckte någon att det som handlar om sexualitet är bättre i Kälvesten. Frågorna i EnVar lyder: *Hur ser dina behov av sex och närhet ut? Hur tillgodoser du dessa behov?* I Kälvesten fokuserar istället på om man är nöjd eller om det finns något man skulle önska var annorlunda.

Med sexualitet tycker jag att Kälvestens formuleringarna är bättre. Det man är ute efter är väl om man är tillfreds, inte... Jag tycker att det ger mer att fråga om det är något du skulle önska var annorlunda, det kommer åt mer det som är viktigt i relationen, de frågorna...

Är det en antydning att man söker sig utanför relationen? Är det inte bättre att fråga ... sex och närhet, jag vänder alltid på det, hur har ni det med varandra, hur nära är ni varandra, hur nöjd är ni med er sexuella relation, där finns det förbättringsområden.

Intervju med Samkrafter

Samkrafter AB, som förvaltar och erbjuder utbildning i utredningsmodellen EnVar, består av Tobias Berg, Mirjam Johansson och Christoffer Smitz Nilsson. Intervjun gjordes digitalt och med hela gruppen.

Bakgrunden till Samkrafterns roll i etableringen av EnVar i Sverige är att de anlätades som konsulter för att utreda familjehem under det stora mottagandet av ensamkommande barn 2015-2016. De ville utbilda sig i någon utredningsmodell men det visade sig vara lång väntetid för att komma med på utbildning i Kälvestensmodellen. Därför började de söka alternativa utredningsmodeller i Nederländerna och Storbritannien. De fick en positiv kontakt med organisationen CoramBAAF och i mars 2017 gick de en femdagarsutbildning i London i den utredningsmodell som används mest frekvent i Storbritannien. De fick med sig Form F, vägledningen och diverse mallar samt tillåtelse att översätta och anpassa materialet till svenska förhållanden. Den engelska modellen kom att i svensk översättning döpas till En varaktig relation och har efterhand förkortats till EnVar.

Tilltalades av förhållningssättet

På frågan om vad i modellen som de fastnade för och som gjorde att de ville gå vidare med översättning etc. svarar de samfällt att det var förhållningssättet, vilket ger goda förutsättningar för ett relationskapande.

Vi var redan lite på gång med det som kallas Partnering for Safety som är en utredningsmetod för att utreda barnfamiljer, som har ett tydligt förhållningssätt kring samarbete, tillit. /.../ Jag tror att det framför allt var relationsskapandet /.../ och tron på att det är den relationen som gör det möjligt för familjer att vara ärliga och därmed kunna skapa de bästa förutsättningarna för att det ska hålla över tid.

Anpassning till svenska förhållanden

Gruppen tog sig an arbetet med översättning och anpassning till svenska förhållanden.

Första året var mest slit med översättning och anpassning /.../ för att förstå vad man vill ha ut, vad menar man med frågorna, det var en utmaning.

Ett exempel på när det krävdes anpassning till svenska förhållanden var området hälsa, där man i den engelska modellen kräver läkarbedömning av de presumtiva familjehems-föräldrarna.

En sak vi brukar lyfta är hur man jobbar med hälsa, att det fanns läkare knutna till organisationerna som utreder, gången är i stil med att det sökande familjehemmets husläkare skickar material till konsultläkaren och att den personen gör en bedömning på materialet han får från läkaren /.../ det fick vi reda lite i, hur kan vi göra här? Det var svårt att hitta en väg, då blev det en hälsodeklaration, ett fördjupat frågande och läkemedelslista som fick ersätta det.

En annan anpassning handlade om kontrollerna:

I Storbritannien är det lite annat synsätt när det gäller kontroll. De är lite tuffare där, referenser kan de hemlighålla, vem som har sagt vad och det går inte riktigt ihop med ett svenskt synsätt i socialtjänsten och hur vi vill jobba om vi tänker att det ska vara en öppenhet inför familjerna.

Anordnat utbildning sedan 2018

Samkrafter erbjöd en gratis pilotutbildning i mars 2018 – det var mest personer från privata verksamheter som deltog. Därefter var Norrortskommunerna i Stockholms län först ut på hösten. Man nådde ut till fler kommuner 2019 - 2020 genom ett samarbete med SIPU; då var det en tvådagarsutbildning. Från 2021 tog efterfrågan fart främst genom satsningen i region Jönköpings län. Totalt har personer från åttioalet kommuner deltagit i utbildningar. Samkrafter erbjuder både fysiska och digitala utbildningar. Nu är det tredagarsutbildningar med uppföljande handledning som anordnas. Samkrafter vet inte hur många som tillämpar EnVar i landet som helhet, men har planer på att följa upp det.

Det har stadigt gått bättre och det rullar in anmälningar. Hösten 2022 var det fulltecknade utbildningar, då kände vi att det lossnar. Sen var 2023 sämre än 2022 när det gällde antal anmälningar, vi fyllde en utbildning på hösten. Vi har inte lyckats se något tydligt mönster, vi trodde att det skulle ligga där, men det verkar svänga lite /.../det är ganska många återkommande från kommuner som har utbildat sig tidigare.

Vid den efterföljande handledningen tappar man ofta en del av deltagarna, som måste eller som väljer att prioritera bort den i sista stund.

/.../ det räcker att det är tre, fyra så tycker de att man får energi och inspiration. Det har syftet att både fylla på med kunskap men också, när man har kommit igång och man har lite positiva erfarenheter, det är lika stort värde i den energin.

EnVar har motsvarat förväntningarna

Samkrafterns erfarenhet av modellen grundar sig främst på det gehör man får i utbildning och handledning och även på dialogen i den Nationella styr- och metodgruppen. Modellen uppskattas överlag och anses gedigen.

Jag tycker att de förhoppningar vi hade och varför vi drog igång det ... det stämmer, att den lever upp till den tron och att det är ett bra material att hålla sig i för nya handläggare och att det är tydligt, strukturerat, man vet vad man ska göra. Sen att det krävs träning i intervju och att lära sig materialet...

Tidsåtgången - ett återkommande tema

Att EnVar är omfattande och tar tid är en återkommande kommentar under utbildningarna, liksom att många familjer har utretts tidigare. Konsulterna i Samkrafter uttryckte att de är trygga med att alla områden behövs och att det mest handlar om att bli van vid materialet. De framhöll att tidsåtgången inte bara handlar om antalet frågor utan att frågorna uppmuntrar reflektion och mentalisering - och därmed blir en förberedelse inför uppdraget.

De flesta är positiva kring materialet, grunden och innehållet, och tycker att det är bra, att det är gediget, men har ändå en idé om att det inte hinns med.

Man har förutsättningar på arbetsplatsen som kan vara pressade, i vissa fall finns en upplevelse att man är jobbig för familjen. /.../ Det finns en sådan föreställning som jag tror i de flesta fall inte stämmer. Familjerna tycker snarare att det kan vara en positiv erfarenhet att gå igenom de olika områdena.

När den här diskussionen kommer upp på utbildningar så är en försiktig motfråga, vad tänker ni att ni kan plocka bort i det här? Vad är inte relevant och det finns ju inget ... det är intressant.

Frågan om det finns en risk med den flexibilitet som modellen erbjuder, i kombination med att den är tidskrävande, kommenterades så här:

Här har vi jobbat igenom frågeformuläret många gånger och landat i att det här är vad som behövs för att ge barnen och familjerna en rimlig chans. Det möter mycket motstånd och nackdelen blir att det ökar risken att det görs egna varianter. Där tror jag att vi i dag kan prata om det och bemöta det på ett bättre sätt. /.../ där tycker jag att vi framförallt på handledningar kan föra en dialog som vi känner oss grundade i och som är begriplig för de vi utbildar. Sen är verkligheten som den är. Jag tror att det i många fall görs förkortade varianter, vilket är synd, men där styr inte vi.

Utvecklingsområden

Konsulterna såg inte några större specifika utvecklingsområden, men nämnde att området som rör skyddsplaceringar p.g.a. hedersrelaterat våld kan behöva utvecklas. Det finns också ett önskemål om ett EnVar-material för kontaktfamiljsutredningar. Många börjar med ett sådant uppdrag och övergår sedan till att bli familjehem. Det finns vidare en ambition att hålla kontakt med kommunerna som har utbildats via nyhetsbrev och en tanke om att i framtiden kunna anordna ett öppet forum årligen.

Vi har en ambition, det är på G, vi ska skicka ett (nyhetsbrev) per termin, och vi pratar om att vi skulle ha något öppet forum per termin där alla är välkomna kostnadsfritt /.../ för att engagera folk. Vi har testat öppna handledningar, men det är inga som anmäler sig trots att vi tror att många vill det. Det är en kostnadsfråga för de flesta.

Planen är att fortsatt förvalta EnVar

En sårbarhet generellt när det gäller modellers överlevnad och utveckling över tid är den nationella förvaltningen. Hur ser Samkrafter på att axla den rollen?

Just nu kan jag inte säga att det står och faller med oss, det tror jag inte att det gör, men det är klart att det är vi som driver det.

Man kan säga att det finns inga andra planer än att vi är kvar och håller i det och vår förhoppning är /.../ att det ska växa och att utbildningarna ska fyllas.

Nationella styr- och metodgruppen är ett stöd

Konsulterna i Samkrafter ser det nationella nätverkets som en styrka, och att det kan utveckla ytterligare.

Den har för oss gjort att det har blivit lättare att hålla metoden, för det gör att vi är fler som tycker och tänker hur vi kan rikta oss, ett stöd för oss. Ju mer spridning den får desto mer kommer man kunna utveckla gruppen.

Om metoden sprids och det kommer feedback, kan den gruppen få mer manövreringsutrymme och material att jobba med.

Positiv framtid för EnVar

Hur ser Samkrafter på framtiden för EnVar?

Positiv, måste vi tro och hoppas. Vi tror på detta och vår förhoppning är att EnVar kommer att hjälpa till med problemet att hålla på att utreda familjer om och om igen, att det kan ge en bättre grund. /.../ Utifrån det är förhoppningen att vi ska nå ut till de konsulentstödda, som jag tänker gör de kortaste varianterna och få en bra grund där med, då är det en ganska stor marknad.

DISKUSSION

Vad säger forskningen?

Vi kan konstatera att det inte finns särskilt mycket forskning om vad som är effektiva metoder att utreda familjehem. Det är rimligen mycket svårt att utvärdera samband mellan sättet att utreda och utfallet av vården för enskilda barn. I forskning om sammanbrott kan man se att riskfaktorerna kan ha med barnet, barnets biologiska föräldrar, familjehemmet och socialtjänsten att göra. Men även när sammanbrott beror på familjehemmet kan det vara svårt att koppla det till själva utredningen. Enligt svensk forskning är konflikter mellan familjehem och biologiska föräldrar en riskfaktor, liksom när familjehem beskriver det placerade barnet i negativa ordalag eller uppger att de har problem med barnet.²⁴

Enligt den internationella forskningsöversikt som har refererats i rapporten har olika instrument utvecklats för urvalsprocessen, men inte heller dessa har blivit utvärderade i relation till utfallet. Det framhålls också att bedömningsinstrument inte kan användas enbart utan måste kombineras med intervjuer, observationer, registerkontroller, referenser m.m. för att systematiskt hämta in information om styrkor och sårbarheter.²⁵ Det framgår även av Socialstyrelsens anvisningar till BRA-fam och Familjehemsvinjetterna.²⁶

I ovannämnda forskningsöversikt betonas att utredningsprocessen bör göra det möjligt för de presumtiva familjehemsföräldrarna att reflektera över sin förmåga och över uppdraget som familjehem. Kompetens i intervjuteknik och professionalitet i bedömningarna är också viktigt. Man menar vidare att lyckade placeringar hänger ihop med hur socialtjänsten kan samarbeta med familjehemsföräldrarna. Utredare rekommenderas att använda sina begränsade resurser för att skapa goda relationer och få en bra start för det kommande samarbetet. Likaså att under processen identifiera behovet av utbildning och framtida stöd hos de presumtiva familjehemsföräldrarna för att kunna utveckla deras kompetens.²⁷ Samtliga dessa slutsatser kan sägas tala för modeller som EnVar.

Vad skiljer EnVar från andra modeller?

Syftet med denna studie är att dokumentera positiva och negativa erfarenheter utifrån olika perspektiv av utredningar enligt EnVar. Vi gör inte anspråk på att göra någon djupgående

²⁴ Socialstyrelsen (2012a) s. 56

²⁵ Luke, N. & Sebba J. (2013)

²⁶ Socialstyrelsen (2014) och Socialstyrelsen (2020)

²⁷ Luke, N. & Sebba J. (2013)

värdering av EnVar i förhållande till exempelvis Kälvesten, som bedöms vara den vanligast förekommande modellen i Sverige. Däremot är det ofrånkomligt att reflektera över de likheter och skillnader som uppenbarligen finns.

Samtliga modeller som har förekommit och förekommer i Sverige grundar sig på beprövad erfarenhet. De har utvecklats av professionella inom familjehemsvården eller i ett samarbete mellan forskare och profession. Intervjuområdena i de olika modellerna täcker i olika hög grad Socialstyrelsens föreskrifter och har olika tyngdpunkt. I gamla Kälvesten handlar t.ex. nästan hälften av frågorna om "förhistorien" medan EnVars fokus ligger på det placerade barnets behov och det presumtiva uppdraget som familjehem.

Kälvesten har en psykodynamisk teorigrund medan PRIDE och EnVar framförallt baserar sig på systemteori, vilket kommer till uttryck både i metodiken och vad som tillmätts vikt i i bedömningen. Framförallt i förhållande till Nya Kälvesten är skillnaderna stora när det gäller utredarens förhållningssätt och i hur hög grad frågorna också inbegriper ett lärande. I Nya Kälvesten ställs inga följdfrågor t.ex. vilket rimligen omöjliggör dialog. En stor skillnad är också om man har byggt in en extern resurs i modellen eller litar till utredarens kompetens att kunna göra den slutliga bedömningen med stöd från kollegor och arbetsledare. De personer som har vidareutvecklat Kälvesten till Nya Kälvesten har dessutom copyright på materialet och kräver att licensierade tolkare används. Tidsåtgången kan också nämnas som en åtskiljande faktor. EnVar och PRIDE är mer omfattande och kräver betydligt fler träffar.

Hög grad av delaktighet

Begreppet utredning syftar både på processen när information samlas in och själva dokumentet. Synen på hur en utredning bäst ska genomföras har varierat över tid och mellan olika modeller. Det finns en formell/administrativ syn som ibland har stått i motsättning till en mer relationsskapande och processinriktad syn. Vi menar att båda Kälvestenmodellerna har inslag av ett synsätt, där utredaren ensam är experten. I Nya Kälvesten förekommer inga följdfrågor, vilket rimligen påverkar dialogen negativt. Båda individerna i ett par ska bedömas för sig och en licensierad person ska anlitas vid analysen osv. Därtill finns i Kälvesten en viss mystik kring bedömningen som kontrast till transparensen i EnVar.

Förhållningssättet i EnVar och PRIDE utgår från ett systemteoretiskt synsätt, som lägger fokus på hur vi påverkar/påverkas av varandra. Tanken är att transparens och en öppen dialog bidrar till en tryggare och ärligare intervjusituation. Den som utreds tilltros om att kunna vara med och bedöma om hen är lämplig för ett uppdrag eller om tidpunkten är lämplig. Enligt tidigare nämnda forskningsrapport är känslan av att vara delaktig – en medlem i ett lag som arbetar mot samma mål – av stor betydelse för att placeringen ska bli en god erfarenhet, både för familjehemsföräldrar och placerade barn (Buehler 2006; Luke & Sebba, 2013). Det gäller rimligen redan under själva utredningen.

Det kan vara på sin plats att påpeka att delaktighet inte innebär att man helt släpper på sin granskande roll. Även om familjen i EnVar bjuds in att reflektera över sina resurser och sårbarheter så är det utredaren som har det yttersta ansvaret för analysen. Familjehemsföräldrarna i denna studie förväntar sig att bli granskade och har oftast inget problem med det, inte ens med integritetskänsliga frågor, så länge man får klart för sig varför

området är viktigt. Familjehemssekreterarna upplever för övrigt att ekonomi kan vara mer integritetskänsligt att tala om än om sexualitet, vilket är intressant. Motståndet mot icke-obligatoriska kontroller, t.ex. be att få titta på kontoutdrag för en period, verkar framförallt finnas hos utredarna. Det är en iakttagelse som man behöver vara uppmärksam på.

En övergripande slutsats i studien är att metodiken i modellen, ur familjehemmens perspektiv, är underordnad relationen med utredaren och intervjuklimatet. Utan undantag får utredarna goda omdömen för sitt bemötande och sätt att hantera intervjun. Familjehemsföräldrarna kopplar av förståeliga skäl inte ihop utredarens förhållningssätt och intervjuklimatet med själva modellen.

Frågorna är utvecklande och "effektiva"

Flertalet familjehemsföräldrar kommenterar frågornas karaktär och med några få undantag har de upplevt dem som stimulerande. Många tycker att det varit personligt utvecklande att gå igenom intervjun. Även familjehemssekreterarna uppskattar frågorna och tycker de bidrar till att de lär känna familjerna, deras styrkor och sårbarheter. Mentaliseringsförmåga är ett ofta använt begrepp idag, när man talar om vilka egenskaper man vill att familjehemsföräldrar ska ha. Enkelt uttryckt handlar det om att kunna se sig själv utifrån och andra inifrån. Frågorna i EnVar ställer ofta krav på en sådan förmåga. Några exempel: Hur tror du att ett barn skulle uppleva att bo hos dig? och Hur tror du att ett barn kan må efter att ha träffat eller haft kontakt med sin ursprungsfamilj? Det är en styrka i modellen men kan för den enskilde upplevas mentalt och känslomässigt krävande och är ett argument för att utredningen behöver ta tid.

Några familjehemsföräldrar tar upp vissa områden där man förstår att det finns "rätta" svar, t.ex. frågor om biologiska föräldrars rätt till umgänge och vissa HBTQI-frågor. Vi uppfattar att man trots viss tvekan hade valt att vara ärlig med sin uppfattning och att det blivit ett bra samtal. Vid fokusgruppsintervjun känner familjehemssekreterarna igen dessa situationer och menar att oväntade svar kräver fördjupning av samtalet. Antingen får den presumtiva familjehemsföräldern, med hjälp av information och dialog, en förståelse för det perspektiv som gäller eller så kan det bli svårt eller t.o.m. omöjligt att ge familjen ett uppdrag.

EnVar innebär ett lärande

PRIDE är en modell som fullt ut förenar utbildning och utredning. EnVar går inte så långt, men frågorna och dialogen ger en inblick i vad olika familjehemsuppdrag kan innebära. Det bekräftas av familjehemsföräldrarna och lyfts också fram av familjehemssekreterarna. Utredningstiden måste också ses i det perspektivet och är viktigt att kommunicera, inte minst i den egna organisationen.

Enligt de intervjuade familjehemmen har de som behövt fått stöd och handledning under pågående placering. Däremot har man bara i undantagsfall redan under utredningen pratat om specifika utbildningsbehov. Man kan tänka sig att det blir mer relevant när placeringen av ett visst barn väl är gjord.

Styrkan kan bli en svaghet

Hörnpelarna i modellen är förhållningssättet (öppenhet, tydlighet och delaktighet), verifiering av informationen (intervjuteknik, referenssamtal, kontroller) och det metodiska och kontinuerliga analysarbetet.

Familjehemssekreterarna upplever EnVar som en flexibel modell. Vi tror att det framförallt beror på att man kan välja att bara utreda vissa områden (av de 14) om en familj redan är utredd. Likaså att man kan kombinera EnVar med andra verktyg. Vi menar att det måste vara bra att kunna anpassa modellen till olika situationer, men att det finns en uppenbar risk att flexibiliteten även innebär att man väljer bort de reflekterande inslagen i modellen, antingen för att man inte ser värdet eller för att spara tid. Vi har i studien fått uppfattningen att man inte tar sig tid att introducera områdena, intervjua enligt stödtexten eller analysera och återkoppla analysen fortlöpande. Det är inte heller tydligt att man alltid styr referenstagningen eller gör rekommenderade kontroller. Vi förordar inte alltför strikta regler utan ser ett värde i att det finns ett utrymme för professionella överväganden. Men modellen får inte heller bli urvattnad och på sikt finnas i många olika skepnader. Den unika systemiska processen, som kommer till uttryck i ovannämnda hörnpelare, måste alltid värnas om modellen ska överleva.

Fokus på tidsbesparande strategier

I Storbritannien är Form F, förebilden för EnVar, framtagen för att utreda presumtiva familjehemsföräldrars allmänna lämplighet och syftar till ett generellt godkännande som familjehem. Det finns inget påtänkt barn och därmed ingen tidsstress, förutom att det finns en stor en brist på familjehem även där. I Sverige får man inget generellt godkännande utan kan behöva utreda familjehemmet för varje enskilt barn som ska placeras i hemmet, såvida man inte har en aktuell utredning som en kommun har gjort. Enbart en konsulentverksamhets rekryteringsunderlag är enligt lagen inte en fullgod utredning. Följande diskussion om tidsbesparande strategier ska ses mot den bakgrunden.

Svårigheten att hinna med EnVar i sin helhet har kommit upp på samtliga nätverksmöten i länet. Tidspressen gör att man måste effektivisera och göra prioriteringar. Det har funnits en tanke om att när frågorna väl är integrerade, kan man under intervjuens gång sortera bort frågor som redan är besvarade. Andra strategier som har nämnts är digitala möten, att de sökande skriver ner sin bakgrund etc. Diskussionen vid fokusgruppsintervjun tyder på att man hittat sätt att hantera de många frågorna, men *olika* sätt. Likaså verkar det vara regel snarare än undantag att man inte utreder enligt EnVar i sin helhet. Familjehemsföräldrarna i vår studie har sett fördelar med den omfattande utredningen samtidigt som så gott som alla påtalade att vissa frågor återkom. De hamnade därför i samma berättelser och exempel om igen. Det framgick vid mötet med CoramBAAF att även de har uppmärksammat och nu ser över upprepningar.

Vår uppfattning är att omfattningen, dvs. antalet frågor, får anses vara en utvecklingsfråga. Förutom att undvika upprepningar behövs tydligare anvisningar hur frågorna kan hanteras utifrån den aktuella situationen, t.ex. när en familj är utredd tidigare. Det är inte fråga om att korta ner antalet träffar på något drastiskt sätt utan att bearbeta materialet så att det finns

tid för det metods specifika och att det snarare blir huvudregel än undantag att man gör utredningen i sin helhet.

Hur kan analysen utvecklas?

Det finns generella svårigheter i sociala utredningar som har beskrivits av olika författare. Om utredningen gäller en familj blir utredningsarbetet särskilt komplext, inte minst för att familjer är föränderliga. Tidiga hypoteser kan styra arbetet så att man som utredare inte har en öppenhet för det utredningen faktiskt visar.²⁸ Bristen på familjehem och tryck från organisationen att hitta ett hem för ett barn är faktorer som kan spela in. Bedömningar påverkas också av normer om familjen och föräldraskap som utredaren medvetet eller omedveten låter påverka utredningsprocessen.

En allsidig utredning innebär att såväl styrkor som svagheter utifrån olika aspekter utreds och balanseras i bedömningen. Vidare ska familjehemmet bedömas som blivande samarbetspartners, dels med socialtjänsten, dels med barnets biologiska föräldrar, övriga nätverk och kringresurser. Slutligen ska "rätt" familj matchas med "rätt" barn i en situation med brist på familjehem att välja mellan.

Vi menar att analysen är en av styrkorna i modellen genom att den görs fortlöpande och på ett strukturerat sätt, med hjälp av särskilda stödfrågor. Tanken är också att man som utredare ska fråga sig hur informationen från de sökande kan verifieras. Att analysen dessutom är transparent och bjuder in de presumtiva familjehemsföräldrarna att reagera på analysen ger goda förutsättningar för en allsidig bedömning.

Det bekräftas under fokusgruppsintervjun att man använder sig av analysfrågorna, men att analysen som regel inte görs efter varje träff och sällan kommuniceras. Det framkommer också kritik av analysfrågorna vid fokusgruppsintervjun, att de inte täcker frågorna och inte är tillräckligt öppna. Den uteblivna analysen och återkopplingen kan bero på att det är ett ovanligt/obekvämt arbetssätt, att man är tidspressad och behöver gå vidare till nya områden. Uppenbarligen känner familjehemsföräldrarna sig delaktiga ändå, men det är problematiskt om en viktig del i metodiken inte används.

Den externa resursen, tolkaren, i Kälvesten lyfts ofta fram som ett viktigt inslag i modellen. Vi menar att det finns en poäng med en oberoende blick vid den slutliga bedömningen och matchningen, men att det kan hanteras med egna resurser. I en av kommunerna har man en rutin där kollegor som inte träffat familjen är med i den slutliga bedömningen, inklusive den socialsekreterare som har utrett barnet. I någon annan kommun brukar man också använda arbetsgruppen men bara då det finns en osäkerhet i bedömningen. Vi tror att ett arbetssätt där kollegor och den remitterande socialsekreteraren regelmässigt bjuds in vid den slutliga bedömningen är en styrka.

Datasystemet stödjer inte dokumentationen

Dokumentationen berördes inte på fokusgruppsintervjun men har beskrivits som en utmaning under nätverksträffarna. Här ska bara påminnas om att det är viktigt att

²⁸ Sundell, K. et al (2007)

datasystemet inte blir ett hinder för att arbeta korrekt och att kunna dokumentera enligt rubrikerna i EnVar. I åtminstone en av kommunerna har familjehemssekreterarna med hjälp av sin systemansvariga föregripit den utlovade översynen från Combines sida och fått till stånd önskvärda anpassningar.

SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

En övergripande slutsats är att de krav som angavs på en utredningsmodell under länets utvecklingsarbete får anses ha infriats. EnVar bygger på kunskap och beprövad erfarenhet. Delaktighet, öppenhet och dialog präglar modellen och ger förutsättningar för ett framtida samarbete mellan familjehem och socialtjänst. Modellen kan anpassas till olika situationer och tar tillvara och bekräftar de professionellas kompetens, bl.a. genom den systematiska analysen. Socialstyrelsens föreskrifter är integrerade i vägledningen, modellen är praktiskt genomförbar i alla kommuner och torde vara hållbar över tid.

Frågornas öppna och hypotetiska karaktär uppskattas av flertalet familjehemsföräldrar, även om de kan upplevas krävande. Frågorna är utvecklande, leder till samtal inom paret om föräldraskap och uppdraget som familjehem. Utredningsprocessen uppfattas som gedigen och dialogen med utredarna har inneburit ett lärande inför ett kommande uppdrag. Även familjehemssekreterarna uppskattar modellen i stort och av samma skäl.

Flexibiliteten, dvs. att kunna anpassa utredningen utifrån situationen, är en styrka i modellen, men kan bli en svaghet om avstegen blir regel snarare än undantag. Modellen riskerar att efterhand finnas i många olika skepnader. Det regionala och nationella nätverk som finns kan motverka denna utveckling genom att hålla principerna levande och se till att modellen utvecklas i ordnade former.

Den farhåga som fanns inför valet att implementera EnVar gällde omfattningen, framförallt antalet frågor. Det bekräftas i studien att den fått en del problematiska konsekvenser. De effektiviseringar familjehemssekreterarna tvingas eller väljer att göra går ut över de reflekterande momenten i modellen. Att omfattningen hanteras på olika sätt, vilket inbegriper olika ställningstaganden och prioriteringar, riskerar att göra EnVar otydlig som modell. De familjehemsföräldrar som intervjuats i studien är positiva till frågornas karaktär och införstådda med tidsåtgången. Samtidigt är en genomgående synpunkt att frågeställningar återkommer och leder till samma eller snarlika svar och resonemang, vilket kan upplevas pressande eller förvirrande.

Med tanke på de stora fördelar modellen har som helhet bedömer vi att det finns ett stort värde att arbeta igenom materialet i syfte att göra det mer hanterbart. Nedan följer några konkreta förslag på revideringar med adress till Samkrafter, i samarbete med Nationella styr- och metodgruppen:

- Ta tidsåtgången på allvar
 - Prioritera bland frågorna och se över upprepningar/överlappningar mellan områdena.

- Om antalet frågor efter en sådan åtgärd fortfarande inte nämnvärt går att påverka - strukturera dem på något relevant sätt (huvud- respektive följdfrågor?)
- Skapa större tydlighet kring hur man utreder enligt EnVar när familjer redan är utredda.
- Omformulera de frågor/områden som familjehemssekreterarna särskilt har lyft fram som mindre bra (Identitet och mångfald och Relation till nuvarande partner).
- Se över analysfrågorna så att de blir färre och samlat täcker det aktuella området och om möjligt är öppet formulerade.
- Utveckla utredningsplanen så att den även innehåller hjälptext om den fortlöpande analysen, verifieringen m.m.
- Rekommendera att man lokalt utformar ett matchningsmöte när man är framme vid den slutliga bedömningen, där den remitterande socialsekreteraren, arbetsledare och kollegor bjuds in.

REFERENSER

Adcock, M. (2010). *Assessment: changes in thinking and practice*. Adoption & Fostering, 34(3), pp.44-49.

Buehler, C., Orme, J. G., Cuddeback, G. S., Le Prohn, N. and Cox, M. E. (2006). *Casey Foster Applicant Inventory (CFAI) User's Manual*. 2nd ed. Available at:
<http://www.fosterfamilyassessments.org/documents/CFAI%20Users%20Manual.pdf>

Chapman, R. (2009, senaste upplagan 2021). *Undertaking a fostering assessment in England: A guide to collecting and analysing information for Form F (Fostering)*. London: CoramBAAF.

Jonson, B. m. fl. (1983). *Barn och familjer. Metodutveckling i fosterbarnsvård*. Stockholm: Liber.

Kvale, S. & Brinkmann S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3 ed.) Lund: Studentlitteratur.

Luke, N. & Sebba, J. (2013). *How are foster carers selected? An international literature review of instruments used within foster carer selection*. Rees Centre, University of Oxford.

Morgan, D. L. (1997). *Focus Groups as Qualitative Research*. (2 ed.) London: Thousand Oaks.

Rasmusson B & Regné M (2013). *Ett utvalt hem till ett utvalt barn*. Stockholm: Natur & Kultur.

Rubin, A. & Babbie, E. R. (2017). *Research Methods for Social Work*. Brooks/Cole Publishing Company. Ninth ed. 2017.

Sinclair, L., Wilson, K. and Gibbs I. (2005). *Foster placements: why they succeed and why they fail*. London: Jessica Kingsley.

Socialstyrelsen (2012). *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11, ändrad HSLF-FS 2019:25) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende*.

Socialstyrelsen (2012). *BRA-fam – en standardiserad bedömningsmetod vid rekrytering av socialtjänstens familjehem*.

Socialstyrelsen (2012a). *Oplanerade avbrott i familjehemsplaceringar av yngre barn och långvarigt placerade barn*.

Socialstyrelsen (2014). *Manual till BRA-fam*.

Socialstyrelsen (2020). *Manual till Familjehemsvinjetter. En standardiserad bedömningsmetod för utredning av familjehem*.

Socialstyrelsen (2023). *Pro-fam. Processen vid utredning av familjehem*.

SOU 2005:81, del 1. *Källan till en chans -Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården*.

SOU 2011: 9. *Barnen som samhället svek - åtgärder med anledning av övergrepp och allvarliga försummelser i samhällsvården*.

SOU 2014:3. *Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för barn och unga*. Delbetänkande om tvångsvård för barn och unga.

Sundell, K. & Thunell, M. (1997). *Att arbeta som familjehem. En undersökning av familjehemsvården*. Stockholm: Resursförvaltningen för skola och socialtjänst, FoU-rapport 1997:4.

Wibeck, V. (2000) *Fokusgrupper*. Lund: Studentlitteratur.

Tillägg till den uppföljande studien

Med stöd av vad som framkom i denna uppföljande studie har en revidering genomförts av metodboken med syftet att komprimera och tydliggöra strukturen i modellen EnVar. Arbetet har genomförts i samarbete mellan Samkrafter AB och utvecklingsledare Berith Josefsson, Kommunal utveckling, Jönköping län.

Revideringen i korthet

I huvudsak innebär den nya strukturen följande förändringar och kompletteringar:

- Antalet intervjuområden har minskat från 14 till 9.
- Introduktion inför varje intervjuområde för både utredaren och intervjupersonerna om varför området är viktigt.
- Färre intervjufrågor och upprepningar.
 - 294 frågor har minskats till 245. I många fall är de uppdelade i huvudfrågor (163) och uppföljande frågor (82).
- Färre analysfrågor och tydligare koppling till intervjufrågorna.
- Utvecklad metodbeskrivning.
- Nytt avsnitt om forskningsläget när det gäller utredning av familjehem.

Den nya dispositionen av metodboken

- Allmänt om att utreda familjehem
- Metodbeskrivning
- Förberedelse och grundläggande information
- Motiv och levnadsförhållanden
 1. Motiv och förväntningar
 2. Sociala förhållanden och nätverk
 3. Barn i hushållet
- Bakgrund och vuxenliv
 4. Barndom och uppväxt
 5. Levnadsvanor och hälsa
 6. Personlighet och relationer
 7. Identitet och mångfald
- Omsorg och samarbete
 8. Omsorgsförmågor
 9. Inställning till uppdraget
- Verifiering av information och referenstagning
- Sammanfattning och bedömning
- Kompletterande frågor vid vissa placeringar
- Bilaga 1 Nätverkskarta och genogram
- Bilaga 2 Miljö och säkerhet i hemmet
- Bilaga 3 Hälsodeklaration
- Referenslista